

SOSIOKULTTUURINEN KUNTOUTUS VANHUSTYÖSSÄ

Tutkimus oppikirjan perusteista ja keskeisistä sisällöistä

Kulttuuri ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä, YAMK

Visamäki, HAMK

kevät, 2018

Vuokko Syväntö

Koulutus Kulttuuri ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä, YAMK
Kampus Visamäki

Tekijä	Vuokko Syväntö	Vuosi 2018
Työn nimi	Sosiokulttuurinen kuntoutus vanhustyössä	
Työn ohjaaja /t	Paula Rantamaa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa tietoa uuteen sosiaali- ja terveysalan oppikirjaan, joka painottuu kulttuurin ja taidetoiminnan opetukseen hyvinvoinnin edistäjänä ikääntyvien hoidon ja kuntoutumisen osaamisalan opinnoissa. Tekijä huomasi toimiessaan hoivakodissa tarpeen lähihoitajan sosiokulttuurisen osaamisen kehittämiseen jo koulutuksen aikana. Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä selvitettiin perusteluja uudelle oppikirjalle.

Tässä opinnäytetyössä käytettiin sosiokulttuurisen kuntoutuksen käsitettä kuvaamaan taiteen ja kulttuurin avulla tehtävää ammatillista interventiota yksilön henkisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Teoriaosassa käsiteltiin sosiaalipedagogiikkaa, sosiokulttuurista innostamista ja psykososiaalista toimintakykyä suhteessa sosiokulttuuriseen kuntoutukseen.

Opinnäytetyössä selvitettiin, mitä sosiokulttuurisia oppisisältöjä löytyy lähihoitajakoulutuksen ikääntyvien kuntoutumiseen suunnatuista oppikirjoista sekä minkälaisia vaatimuksia uudelle oppikirjalle asettavat ammattitaitovaatimukset ja oppikirjojen sisällölliset painotukset. Opinnäytetyössä analysoitiin kolmea ikääntyvien hoidon ja kuntoutumisen -osaamisalan opettajien käyttämää oppikirjaa. Tutkimusmenetelmänä oli kuvaileva kirjallisuuskatsaus sekä sähköpostikysely vanhustyön opettajille.

Tutkimus osoitti, että oppikirjoissa käsitellään vain vähän taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamista ikääntyneen kuntoutuksessa. Oppikirjojen sisältö painottuu fyysiseen toimintakyvyn tukemiseen ja vanhenemiseen liittyvään teoriaan. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että opinnäytetyö tuottaa perustelut Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjalle ja tietoa oppikirjan sisällöllisiin painotuksiin.

Avainsanat Sosiokulttuurinen innostaminen, kulttuuri, taide, kuntoutus, toimintakyky, sosiaali- ja terveysalan perustutkinto

Sivut 49 sivua, joista liitteitä 3 sivua

Promoting wellbeing through culture and art
Campus Visamäki, Hämeenlinna

Author	Vuokko Syväntö	Year 2018
Subject	Sociocultural rehabilitation in the care of the elderly Research into the justification for a new textbook and its essential contents	
Supervisors	Paula Rantamaa	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to produce information for a new textbook to be used in the education of social services and healthcare. The idea of the new textbook is to emphasize cultural and art activities in promoting the welfare of the elderly. While working in a nursing home for the elderly, the author noticed the need to develop sociocultural knowledge of practical nurses during their studies in care and rehabilitation of the elderly. The research-focused theses examined justifications for a new textbook.

In the thesis term sociocultural rehabilitation was used to describe the important professional interventions of culture and art activities in order to promote individual's mental wellbeing. The theoretical part of the thesis included theories of social pedagogy and sociocultural inspiration as a background to sociocultural rehabilitation.

Three textbooks used in the studies of care and rehabilitation of the elderly at the moment were investigated in order to decide the content of the new sociocultural rehabilitation textbook. The research methods used were a descriptive literature review and an email survey sent to teachers of elderly care. In addition, requirements of the new textbook were analyzed in regards to the new professional standards of elderly care.

The research indicated that the textbooks in use contained only little material of applying art and cultural methods in the rehabilitation of the elderly. The textbooks emphasized supporting the physical abilities of the elderly person and the theory of aging. According to the thesis it can be concluded that there is obvious need for a new textbook concerning sociocultural rehabilitation. The thesis produced important information about the main content into the new textbook.

Keywords sociocultural inspiration, culture, art, rehabilitation, social- and health services vocational qualification

Pages 49 pages including appendices 3 pages

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 LÄHTÖKOHDAT.....	2
2.1 Näköalapaikalla vanhustyössä.....	2
2.2 Rajaukset	3
3 KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	3
3.1 Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen.....	4
3.2 Psykososiaalisen toimintakyvyn tukeminen	5
3.3 Sosiokulttuurinen kuntoutus	6
4 SOSIOKULTTUURISEN KUNTOUTUKSEN PERUSTEITA	7
4.1 Opetushallituksen osaamistarpeiden ennakointi – VOSE -projektimalli	7
4.2 Lait ja asetukset sosiokulttuurisen kuntoutuksen tukena.....	8
4.3 Arjen aktivointi -täydennyskoulutus lähihoitajille	9
5 KULTTUURIN KEINAIN HYVÄÄ HOITOA	11
5.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	12
5.2 Kysely vanhustyön opettajille	13
5.3 Oppikirjojen analysointi	14
5.3.1 Vanhuksen parhaaksi -oppikirja	16
5.3.2 Erikoistu vanhustyöhön -oppikirja	19
5.3.3 Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja.....	23
5.4 Lähihoitajan ammattitaitovaatimusten analysointi	27
5.4.1 Ikääntyvien osallisuuden edistäminen -tutkimuksen osan analyysi.....	28
5.4.2 Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi -tutkimuksen osan analyysi	
30	
6 YHTEENVETO	32
6.1 Oppikirjojen eroja ja yhtäläisyyksiä	32
6.2 Lähihoitajan arvot ja periaatteet	33
6.3 Vuorovaikutus hoitotyössä	33
6.4 Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen.....	34
6.5 Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy	34
6.6 Prosessi toiminnan kuvaajana.....	35
6.7 Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen.....	35
6.8 Yhtenevä termistö.....	36
6.9 Tuloksia ja poimintoja Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjaan	37
7 SOSIOKULTTUURINEN KUNTOUTUS - OPPIKIRJAN KÄSIKIRJOITUS	38
7.1 Lähtökohtia.....	38
7.2 Sosiokulttuurinen kuntoutus – teoriaa ja motivointia.....	39
7.3 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen prosessi.....	39
7.4 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen menetelmätarjotin.....	40
7.5 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen malli hoivakodissa	41
7.7 Hoitajan työhyvinvoinnin Itsehoito-opas	41

8 POHDINTAA.....	42
LÄHDELUETTELO	44

Liitteet

Liite 1 Liitteen nimi

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveysalan henkilökunta työskentelee pääasiassa fyysisen hyvinvoinnin turvaajina vanhuksen hoivapolussa kotihoidosta pitkäaikaishoivaan ja saattohoitoon. Työssään hoitajat kohtaavat vaatimuksen kokonaisvaltaisesta hoivasta, mutta kiireen ja osaamisvajeen vuoksi vanhuksen henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen jää usein toissijaiseksi. Niinpä on tärkeää, että koulutus turvaa riittävän sosiokulttuurisen kuntoutuksen tietotaidon hoitajan sovellettavaksi työssään. Tässä opinnäytetyössä käytetään sosiokulttuurisen kuntoutuksen käsitettä kuvaamaan taiteen ja kulttuurin avulla tehtävää ammatillista interventiota yksilön henkisen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen ikääntyvien kuntoutusta sosiaalipedagogiikan ja sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta. Kurki (2007, 13) määrittelee sosiaalipedagogiikan normatiiviseksi oppialaksi, jossa pohditaan hyvän elämän ja onnellisen arkipäivän näkökulmasta hyvää vanhuutta. Samalla pohditaan toimenpiteitä hyvän arjen toteutumiseksi ja sen tukemiseksi. Kurki (Kurki 2000, 14) toteaaakin että, sosiokulttuurisen innostamisen avulla pyritään kulttuurisen demokratian saavuttamiseen. Tällöin pyritään lisäämään sellaista osallistumista, jossa ihmiset toimivat itse. Innostajan tehtävänä on olla rohkaisija ja aktivoija, joka pyrkii mahdollistamaan ihmisten toimimisen yhdessä.

Hoitaja tarvitsee sosiokulttuurisen kuntoutuksen osaamista vanhustyössä, koska sen avulla voidaan ylläpitää ja edistää vanhuksen toimintakykyä kaikilla sen osa-alueilla. On jo olemassa tutkimuksia, jotka todistavat kulttuurin ja taidetoiminnan hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Hyyppä (2013, 21, 72- 104) on tutkimuksissaan osoittanut, että aktiivisimmin sosiaaliseen toimintaan osallistuneet ja kulttuuria harrastavat suomalaiset elävät kauemmin kuin passiiviset ja vähän harrastavat. Uskonnollinen aktiivisuus, yhteisöllinen ruokailukulttuuri, kirjastot sosiaalisina keskuksina, saunominen yhteisöllisenä kokemuksena ja musiikki kulttuurisena pääomana liittyvät hyvään terveyteen. Opetusministeriön (2010, 61) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotuksessa osoitetaan amerikkalaisen ikäihmisten taideinterventiotutkimuksen avulla selkeä ero aktiivisten ja passiivisten taideryhmäläisten välillä. Aktiiviset kulttuuriryhmäläiset olivat terveempiä, mikä selittyi sosiaalisen osallistumisen, aivojen plastisuuden säilymisen ja elämän hallinnan tunteen lisääntymisellä. Näistä kahdesta tutkimuksesta käy ilmi sosiaalisuuden ja ryhmätoiminnan merkitys koettuun terveyteen.

Olen toiminut iäkkäiden hoitokodin arjen aktivoimisen suunnittelijana. Olen ollut myös tuntiopettajana ammattiopisto Tavastiassa opettaen luovia me-

netelmiä vanhustyöhön suuntautuneille lähihoitajaopiskelijoille. Havaintoihini perustuen arjen aktivointi on useassa hoivakodissa hoitajien harrastuneisuuteen perustuvaa, lähes suunnittelematonta ja painoarvoltaan vähäistä suhteessa muuhun hoitotyöhön. Sosiokulttuurisen kuntoutuksen opetussisältö lähihoitajakoulutuksessa on opettaja kohtaisesti hyvin vaihtelevaa ja mitään yhtenäistä koulutusmateriaalia ei ole. Tarve ja idea sosiokulttuurisen kuntoutuksen -oppikirjasta on syntynyt vuosien varrella, kun olen havainnut hoitajien taidolliset ja tiedolliset puutteet taiteen ja kulttuurin menetelmien systemaattisesta integroimisesta hoitotyöhön.

Saadakseni tietoa oppikirjaan tutkin ikääntyneiden kuntoutumisen opinnoissa käytettävien oppikirjojen sisältöjä, sosiaali- ja terveysalan ammattitaitovaatimuksia ja alaan liittyviä lakeja ja hyvään ikääntymiseen liittyviä tutkimuksia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin luokittelen tietoa sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta pyrkien selvittämään, kuinka paljon taiteen ja kulttuurin hyvinvointia edistävää sisältöä oppikirjoista löytyy. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa määrällistä ja laadullista tietoa sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa käytettävään sosiokulttuurista kuntoutusta käsittelevää oppikirjaa varten.

2 LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön aihe ja tarve on syntynyt työhistoriani aikana. Hoivakodissa asuvien vanhusten valveillaoloaika seurattuani olen todennut, että hoitajien taidolliset ja asenteelliset valmiudet eivät tue vanhuksen toimintakykyä. Tässä luvussa avaan lähtökohtia opinnäytetyölle sekä sen rajauksille.

2.1 Näköalapaikalla vanhustyössä

Olen toiminut yli kymmenen vuotta kuntouttavan päivätoiminnan toiminnanohjaajana. Asiakkaani ovat kotonaan asuvia ikääntyneitä, joilla on kaupungin ikäihmisten asiakasohjauksen, kotipalvelun tai lähiomaisen kautta havaittu kuntouttavan päivätoiminnan tarve. Päivätoimintahakemuksesta ilmenee usein tarve sosiaaliseen ja fyysiseen kuntoutukseen, muistikuntoutukseen tai omaishoitajan vapaapäivään.

Kuntouttavassa päivätoiminnassa työvälineinä ovat kulttuurin ja taiteen menetelmät yhdessä ryhmänohjausmenetelmien kanssa. Kuntouttava päivätoiminta pyrkii innostamaan omakohtaiseen taiteen ja kulttuurin tekemiseen. Tällaisen sosiokulttuurisen kuntoutuksen tavoitteena on nostaa esille ne vanhuksen omat voimavarat, joita hän ei ilman tukea pystyisi saavuttamaan. Nämä voimavarat ja vahvuudet luovat mielekkyyttä ja henkistä hyvinvointia vanhuksen tämän hetkiseen elämään.

Havaintojeni mukaan vanhuksen hoivapolun kriittinen vaihe suhteessa kulttuurisen ja sosiaalisen esteettömyyden toteutumiseen ilmenee yksinäisen vanhuksen kotihoidon aikana sekä pitkäaikaishoivapaikkaan siirtymisen jälkeen. Hoitajien ajalliset resurssit riittävät pääasiassa fyysisen perushoivan turvaamiseen. Vanhuksen henkisestä hyvinvoinnista ja kulttuuritarpeiden huolehtimisesta tingitään ajan puutteen takia.

Työhistoriani aikana on toistuvasti tullut esille lähihoitajien tarve lisäkoulutukseen kulttuurin ja taiteen hyödyntämiseksi kuntoutuksessa. Suomen lähihoitajien koulutus painottuu fyysiseen perushoivaan, vaikka vanhusten hoivapalvelujen tilaajat vaativat jokapäiväistä viriketoimintaa vanhuksille. Hoitajat joutuvat toteuttamaan tämän kulttuurin ja taiteen avulla tehtävän kuntoutuksen harrastuneisuuteen perustuen ja viriketoiminnaksi kirjataan hyvin erilaisia toimintoja. Kun asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmassa ilmenevät toiveet vanhuksen omien kulttuuri- ja taideharrastusten jatkumisesta velvoittavat yksilöllisen kuntoutuksen toteuttamiseen, on hoitajan ammatillinen osaaminen suuren haasteen edessä. Näihin haasteisiin tulisi lähihoitajan koulutuksen vastata entistä paremmin.

2.2 Rajaukset

Käsittelen opinnäytetyössä kulttuurin ja taidetoiminnan hyvinvointia edistäviä toimia ikäihmisten hoivapolun varrella. Painotus työssäni on hoivakodeissa asuvien tai sairaaloissa pitkään olevien elinpiiri ja valveillaoloajan laatu. Vaikka tässä opinnäytetyössä en tutkikaan kulttuuria ja taidetoimintaa edistävien toimien määrää tai laatua hoivakodeissa, tulee asia opinnäytetyön lähtökohdissa esille.

Opinnäytetyö keskittyy tarkastelemaan kulttuurin ja taidetoiminnan hyvinvointia edistäviä oppisisältöjä lähihoitajakoulutuksen aikana. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon osalta opinnäytetyön tutkimus rajautuu ikääntyvien hoidon ja kuntoutumisen osaamisalaan liittyvien oppikirjojen sisältöihin. Rajaon opinnäytetyössäni kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ulkopuolelle internetissä olevat aineistot. Tässä opinnäytetyössä sivuan liikunnan osuutta kuntoutuksessa vain, mikäli se on osana kulttuurin ja taiteen kuntouttavaa toimintaa.

Hankkiakseni aineistoa opinnäytetyötä varten, olen suorittanut kyselyn ammattikoulujen sosiaali- ja terveysalan 20 opettajalle heidän käyttämistään oppikirjoista. Kyselyyn vastasi neljä opettajaa. Kysely lähetettiin vain ikääntyneiden kuntoutuksen opintoja opettaville. Esittelen kyselyn tuloksia kohdassa 5.2.

3 KESKEISET KÄSITTEET JA TEORETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä opinnäytetyössä otan käyttöön uuden käsitteen, joka yhdistää psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisen taiteen ja kulttuurin avulla tehtävään ammatilliseen kuntoutukseen. Sosiokulttuurinen kuntoutus -käsite ohjaa ajatuksia tietoisesti kulttuurin ja taidetoiminnan hyvinvointia edistävään kuntoutukseen. Samalla käsite laajentaa toimialaa suunnitelmalliseen ja prosessinomaiseen kokonaisvaltaisen hoivatyön osaan, jota arvioidaan osana muuta kuntoutusta. Taiteen ja kulttuurin avulla tehtävä kuntoutus alkaa asiakastarpeiden määrittämisellä, jota seuraa tavoitteiden asettaminen ja kirjaaminen konkreettisesti toteutettavaksi kuntoutussuunnitelmaksi sekä toiminnan arvioiminen ja kirjaaminen.

Tässä luvussa tarkastelen sosiaalipedagogiikkaa ja sosiokulttuurista innostamista sosiokulttuurisen kuntoutuksen taustateorioina. Lisäksi teen katsauksen psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisen ja sosiokulttuurisen kuntoutuksen yhtäläisyyksiin ja eroihin.

3.1 Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen

Pedagogiikka tarkoittaa oppia kasvatuksesta. Tässä yhteydessä onkin tarpeen kysyä, onko hoitajan työssä kyse kasvattamisesta. Hämäläinen ja Kurki (1997, 14) määrittelevät sosiaalipedagogiikan yhteydessä pedagogisuutta ”dynaamiseksi ajattelutavaksi”, jossa kiinnitytään inhimillisen kasvun mahdollisuuksiin, kohdataan pedagogisessa viitekehyksessä sosiaalista hätää sekä jäsennetään integraatio-ongelmia ja hyvinvoinnin edellytyksiä. Tämä sukupolvia ylittävä ja pitkällä aikavälillä tarkasteleva pedagoginen toiminta pyrkii lievittämään sosiaalisia ongelmia tuntemalla ongelmien syntyhistoriaa ja niiden ilmenemismuotoja. Tätä teoreettista taustaa vasten onkin helpompi vastata aiempaan kysymykseen hoitajan työn kuvasta kasvattajana.

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen luonne on yhteisöllisyyttä ja ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta korostavaa pedagogista sosiaalisen hädän ja syrjäytymisen lievittämistä. Kokonaisvaltainen ikääntyvien hoiva ja kuntoutuminen siis ”kiinnittyy inhimillisen kasvun mahdollisuuksiin”, jäljellä oleviin voimavaroihin ja rakentaa hyvinvoinnin edellytyksiä tuntien vanhuksen elämän historiaa sekä hänen persoonalliset taipumuksensa. Tässä yhteydessä korostuu hoitajan asenne innostajana elävöittää vanhuksen voimavaroja.

Sosiokulttuurinen kuntoutus -käsite perustuu sosiokulttuurisen innostamisen käytäntöön ja teoriaan. Kurki (2000, 14-18) toteaa, että innostaminen ei ole korvattavissa sanoilla aktivoiminen tai herkistäminen, koska tällöin häviää sosiokulttuurisen innostamisen teorian ja käytännön dialektinen yhteys sekä innostamisen filosofiaan kuuluva oma kieli. Sosiokulttuurisen innostamisen avulla pyritään kulttuuriseen demokratiaan. Se on ihmisen

osallisuutta, jossa ihminen on arkielämänsä ja kulttuurinsa tuottaja. Innostajan tehtävänä on luoda elämää siellä missä sitä ei ole sekä saada esiin kykyjä, jotka ovat jo olemassa. Työntekijänä innostaja siis luo elämää, toimii välittäjänä ja auttaa aina kohti elämän laadullista muutosta. (Kurki 2000, 14-18.)

Sosiokulttuurisen innostamisen kolme ulottuvuutta: pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen, täsmentävät innostajan roolia eri näkökulmista. Pedagoginen ulottuvuus liittyy asenteiden ja motivaation muodostumiseen, oman vastuun tiedostamiseen ja yksilön persoonalliseen kehitykseen. Sosiaalisen ulottuvuuden tärkein tehtävä on osallisuus ja integroituminen yhteisöön, johon sosiokulttuurinen innostaja toiminnallaan tukee ja ohjaa. Kokemuksen jakaminen, tapahtumien järjestäminen ja kulttuuriperinnön ylläpito ja siirtäminen liittyvät kulttuuriseen ulottuvuuteen ja innostajan toimimiseen tämän aikaansaamiseksi. (Kurki 2007.)

Oman kokemukseni mukaan sosiokulttuurinen kuntoutus on parhaimmillaan ammatillista toimintaa sosiokulttuurisen innostamisen teoreettisella perustalla käyttäen työkaluina taidetta ja kulttuuria. Niinpä mikä tahansa ryhmätoiminta tai aktiviteetti ei ole sosiokulttuurista kuntoutusta. Kuntoutukseen sosiokulttuurinen innostaminen tuo aina suunnitellun, tavoitteellisen toiminnan ja se luo perustan hoitajan tavalle kohdata ja toimia vanhuksen kanssa.

3.2 Psykososiaalisen toimintakyvyn tukeminen

Psykososiaalinen toimintakykyä kuntouttava toiminta edistää selviytymistä itsenäisesti arjen elämästä, kykyä arjen ongelmatilanteiden ratkaisemisessa, kykyä solmia sosiaalisia suhteita ja taitoa toimia elinympäristössään. Psykososiaalisen toimintakyvyn heikkeneminen elämän muutostilanteissa saattaa johtaa syrjäytymiseen. Syrjäytymiseen johtavassa elämäntilanteessa ongelmat ovat usein samanaikaisia tai resurssien kuten tietojen tai taitojen puutetta. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2006, 53-69.)

Ikääntyvä ihminen kokee monia psykososiaalista toimintakykyä heikentäviä elämän muutoksia hoivapolkunsa aikana kotihoidosta pitkäaikaishoivaan siirtyessään. Oman terveyden heikkeneminen aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta. Riippuvaisuus muiden avusta alentaa omanarvontunnetta, mikä altistaa vanhuksen passivoitumiseen oman elämänsä asioissa. Tässä prosessissa vanhus menettää samalla käsityksen omista jäljellä olevista voimavaroistaan ja syrjäytyy helposti apua vastaanottavaksi kohteeksi.

Kun psykososiaalista toimintakykyä arvioidaan, kuunnellaan ihmisen omaa kokemusta elämänsä asiantuntijana sekä läheisten havaintoja. Arvioinnissa kartoitetaan avuntarve sekä itsenäisen toimintakyvyn määrä, arkitotumukset, elinympäristö ja lähialueen palvelut, sosiaalinen verkosto ja elämänlaatu. Ammatilainen on sekä kuuntelijan, tukijan että riittävän tiedon välittäjänä. Positiivisella, kannustavalla ja voimavaroja korostavalla työllä luodaan psykososiaalisen toimintakyvyn edellytyksiä. Kuntoutus on pitkäjänteistä pienistä suurempiin tavoitteisiin tähtäävää. (Kettunen ym. 2006, 73-78, 133-134.)

Psykososiaalinen kuntoutus perustuu ammattilaisen ja asiakkaan vuorovaikutukseen. Sosiokulttuurinen kuntoutus taas käyttää edellisen lisäksi taiteen ja kulttuurin menetelmiä asiakaslähtöisen kuntoutussuunnitelman työkaluina. Kuntoutuja innostetaan unohdetun tai uuden taidon oppimisen kautta toimimaan. Kuntoutuksen ohjaaja arvioi tarpeen, innostaa ja mahdollistaa toiminnan sekä sosiaalisen että fyysisen ympäristön osalta ja havainnoi kuntoutuksen vaikuttavuutta ja arvioi jatkotoimenpiteet. Psykososiaalisen ja sosiokulttuurisen kuntoutuksen yhteisenä lähtökohtana on voimavaralähtöinen työote. Kummassakin etsitään niitä esteitä, jotka vaikuttavat siihen, ettei kuntoutuja voi hyödyntää kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja kommunikaatioon liittyviä voimavarojaan haluumallaan tavalla.

3.3 Sosiokulttuurinen kuntoutus

Sosiokulttuurinen kuntoutus-terminä kuvaa mielestäni hyvin yksilöitä yhdistävää toimintaa kulttuurin ja taiteen keinoin. Sosiokulttuurinen kuntoutus sisältää aina vuorovaikutuksen joko kahdenkeskisessä kuntoutuksessa ohjaajan/hoitajan ja vanhuksen välillä tai suunnitelmallisen ja osallistavan ryhmätoiminnan. Sosiokulttuurisen kuntoutuksen käsite sisältää myös keinot, joilla kuntoutusta tuetaan eli kulttuurin ja taiteen menetelmät. Sosiokulttuurisen kuntoutuksen tavoitteena on sosiokulttuurisen esteettömyyden turvaaminen siinä määrin kuin suinkin on mahdollista vanhuksen sen hetkessä elämäntilanteessa. On myöskin huomioitava, että sosiokulttuuriseen kuntoutukseen sisältyy uuden oppimisen innostaminen ja sen kautta iättömän kulttuurin ja taiteen elävöittävä mahdollisuus.

Käytän tässä opinnäytetyössäni sanoja viriketoiminta tai arjen aktivointi kuvaamaan satunnaista, organisoimatonta ja hoitajan omaan harrastuneisuuteen pohjautuvaa työtä. Kuvaan opinnäytetyössäni termillä kokonaisvaltainen hoitotyö fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja hengellisen osa-alueen huomioivaa vanhustyötä. Sosiokulttuuriseen kuntoutuksen tavoitteisiin liittyy mielenvirkeys ja henkinen hyvinvointi, joita termejä käytän tilanteeseen sopivalla tavalla.

Toimintakyky ja terveyden edistäminen ovat sosiokulttuurisen kuntoutuksen lähtökohtia. Toimintakyky on päivittäisistä psyykkisistä, fyysisistä ja sosiaalisista toiminnoista selviytymistä ja ihmisen kykyä tyydyttää perustarpeitaan. Itsemääräämisoikeus ja omatoimisuus ovat toimintakyvyn lähtökohtia. Hoitotyö pyrkii auttamaan ihmistä saavuttamaan mahdollisimman hyvän toimintakyvyn. Terveyden edistäminen on toimintaa, jonka avulla pyritään lisäämään ihmisen mahdollisuuksia hallita terveyttään. Sen tavoitteena on hyvä elämä ja elämänlaatu, riippumattomuuden ja tasa-arvon tukeminen sekä vajaakuntoisuuden vähentyminen. (Anttila, Kaila-Mattila, Kan, Puska & Vihunen 2010, 38.) Sosiokulttuurisen toimintakyvyn näkökulmasta kuntoutuksen suunnitelmassa etsitään niitä psyykkisen, sosiokulttuurisen ja hengellisen tuen tarpeita, joiden alueilla vanhus kokee osallisuuden ja toimintakyvyn tuen tarvetta ja kohdennetaan kuntoutus näille alueille. Terveyden edistäminen sosiokulttuurisen kuntoutuksen avulla tarkoittaa vanhuksen henkisen esteettömyyden tukemista, kun hän ei itse siihen kykene.

4 SOSIOKULTTUURISEN KUNTOUTUKSEN PERUSTEITA

Seuraavassa luvussa luodaan lyhyt katsaus Opetushallituksen VOSE- osaamistarpeiden ennakointiin. Tämän jälkeen tarkastelen ikääntyvää kuntoutujaa koskevia lakeja etsien työni kannalta tärkeää tietoa sekä esittelen hoitajille pitämäni Arjen aktivointi -täydennyskoulutuksen tulokset. Tarkastelun tavoitteena on kuvata sosiokulttuurisen kuntoutuksen tarvetta monesta eri näkökulmasta.

4.1 Opetushallituksen osaamistarpeiden ennakointi – VOSE -projektimalli

Opetushallituksen valtakunnallinen ammatillinen osaamistarpeiden ennakointi tuottaa koulutuksen järjestäjille tietoa siitä, millaista osaamista tulevaisuuden työelämässä tarvitaan. Vuonna 2013 käynnistyi vanhuspalvelujen osaamistarpeiden ennakointiprosessi. Asiantuntijoista koostuvan ennakointiryhmän tehtävänä oli pohtia tulevaisuuden muutosvoimia ja niiden pohjalta laatia erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuden tiloja. Tulevaisuustaulukko -menetelmän avulla syntyi neljä erilaista skenaariota, joiden pohjalta ennakointiryhmä työsti 10-15 vuoden aikajänteellä tulevaisuuden osaamistarpeita vanhuspalveluissa. Seuraavassa tarkastelen vanhuspalvelujen osaamistarpeiden ennakointi prosessin tuloksia.

Keskeisiksi tulevaisuuden osaamistarpeiksi nousivat asiakaslähtöisen toimintatavan ja laatuajattelun osaaminen, poikkitieteellisyys ja moniammatillisuus, innovaatio-osaaminen ja vastuullinen sekä eettinen osaaminen. Monikulttuurisuusosaaminen ja ihmisen toimintojen holistinen tuntemus nousivat niin ikään tulevaisuuden osaamistarpeiksi suositusten, määräysten ja lainsäädännön tuntemisen ohella. (Taipale-Lehto & Bergman 2013.)

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta edellä mainitut tulevaisuuden osaamistarpeet ovat hyvin keskeisiä. Jos tutkitaan neljää erilaista skenaariota, löytyy sieltäkin sosiokulttuurisen kuntoutuksen osaamistarpeisiin painottuvia erityisosaamistarpeita tulevaisuudessa. Skenaarioista ilmenee seuraavia koulutuksissa huomioitavia osaamisalueita: mielenterveyden lääkkeettömään hoitoon liittyvä osaaminen, viriketoimintaan liittyvä osaaminen, kuntoutusalan laaja tietämys, näkemys ja hallinta, fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten kuntoutuspalvelujen perustaidot, välittämisen kulttuurin omaksuminen ja sisäistäminen, saavutettavuuden ja esteettömyyden ymmärtäminen sekä palvelujen yhdenvertaiseen ja helppoon lähestyttävyyteen liittyvä osaaminen.

Asiakkaaseen ja asiakassuhteeseen liittyviä osaamistarpeita tarvitaan asiakaslähtöisen toimintatavan, asiakaslähtöisyyden ymmärtämisen, tarpeiden ja odotusten tunnistamisen, asiakkaiden ohjaus- ja neuvontataitojen ja eri kulttuuritaustoihin, uskontoihin, työkuulttuuriin liittyvän osaamisen osalta. Asiakkaan mielekkään arjen ylläpitämiseen liittyvä osaaminen monipuolisen viriketoiminnan taitojen osaamisen avulla määriteltiin yhdeksi tulevaisuuden osaamistarpeeksi. Kaikkia skenaarioita yhdistävässä listauksessa ilmeni osaamistarpeina voimavaraosaamisen, henkilön voimavarojen hyödyntämisen ja voimaannuttavien menetelmien hallinta. Suurimaksi ongelmaksi ennakointiryhmä totesi vanhuspalvelualalla sen, että vanhuutta ei osata arvostaa ja kunnioittaa. Ennakointiryhmä määritteli toimenpide-esityksiä vanhuspalvelujen koulutuksen kehittämiseksi. Ammatilliseen peruskoulutukseen tulisi lisätä enemmän muistiosaamisen ja asiakkaan motivoimisen ja osallistamisen tukemiseen liittyvää opetusta. (Taipale-Lehto & Bergman 2013, 21-25.)

4.2 Lait ja asetukset sosiokulttuurisen kuntoutuksen tukena

Lähihoitajan työtä säätelevät monet lait kuten Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, Laki sosiaalihuollon ammattillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 ja Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994. Vanhustyön näkökulmasta on syytä tarkastella erityisesti lakia ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012. (Suvikas, Laurell & Eskola 2015, 40-41.) Tarkastelen tässä kappaleessa lakeja ja asetuksia vain sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta.

”Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980” (Finlex 2012, 14§) käsittelee iäkkään toimintakyvyn tukemista seuraavasti:

”Pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan” (Finlex 2012, 14§).

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 (Finlex 2014, 21§) määrittelee asumispalveluista siten, että palveluihin tulee sisältyä tarpeenmukaisen hoivan ja huolenpidon lisäksi toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Samainen laki määrittelee laitospalveluista seuraavaa:

”Laitospalveluja toteutettaessa henkilölle on järjestettävä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen kuntoutus, hoito ja huolenpito. Hänelle on lisäksi pyrittävä järjestämään turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä” (Finlex 2014, 22§).

Sosiaali- ja terveysministeriö on vuonna 2013 laatinut laatusuosituksen hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi tukemaan ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemista sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain toimeenpanoa. Laatusuosituksen tavoitteena on turvata mahdollisimman toimintakykyinen ikääntyminen. Laatusuositus määrittelee keskeisiksi sisällöiksi mm. ikääntyneen väestön osallisuuden ja toimijuuden sekä mahdollisimman terveen ja toimintakykyisen ikääntymisen turvaamisen. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013.)

Vaikka ikääntyneen vanhenemista käsittelevät lait eivät suoranaisesti vaadi taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä lääkkeettömänä hoitomuotona, voidaan kuitenkin nähdä sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta tärkeitä arvoja, kuten virikkeitä antava ympäristö, toimijuus ja osallisuus itselle merkitykselliseen elämään.

4.3 Arjen aktivointi -täydennyskoulutus lähihoitajille

Viriketoimintaa on toteutettu hoivaosastoilla hyvin eri tavoin. Joissakin hoivayksiköissä on käytetty virikevastaava -mallia, jossa osaston kulttuurisesti harrastunein hoitaja vastaa asukkaiden viriketoiminnasta. Tämä malli on todettu huonoksi, koska muut hoitajat siirtävät kokonaisvaltaisen hoitotyön vastuun virikevastaavalle. Virikevastaavan sairastuessa tai lomien aikana vanhusten viriketoiminnasta ei vastaa kukaan tai muutosprosessiin kuluu kohtuuttomasti aikaa. Mallin heikkoutena on myös toiminnan vaikeuttavuuden arvioimisen suppeus tai sen tekemättä jättäminen.

Viriketoiminnan toteuttaminen vapaaehtoisten vierailijoiden avulla on paljon käytössä oleva tapa tuoda virkistystä osastojen arkeen. Vierailijat ovat hyvä lisä hoivaosaston arjen virkistämiseksi. Vierailijat eivät kuitenkaan ole tietoisia yksilöidyistä asiakastarpeista ja kuntoutuksen tavoitteista tietosuojaan takia. Vierailevien esiintyjien ja vapaaehtoisten toimijoiden osuus sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta on kuitenkin tärkeä iäkkään osallisuuden tukemisen kannalta, mutta iäkkään kokonaisvaltaisen ja tavoitteellisen sosiokulttuurisen kuntoutuksen valvominen ja kirjaaminen on

aina hoitajan vastuulla. Tässä opinnäytetyössä pyrin kehittämään kulttuurin ja taiteen avulla tehtävää kuntoutusta ammatilliseen suuntaan, jota suunnitellaan, toteutetaan tavoitteellisena kuntoutuksena sekä ryhmissä että yksilökuntoutuksena ja arvioidaan yhtenä hoitotyön muotona.

Esittelen luvussa 7.5 sosiokulttuurisen kuntoutuksen mallin hoivakodissa, jonka suunnittelijana ja toteuttajana olen ollut eräässä viiden osaston hoivakodissa. Hoivakodissa työskenteli tuolloin 60 työntekijää. Hoivakodissa hoitajat suhtautuivat arjen aktivointiin hyvin monella lailla. Jotkut kokivat arjen aktivoinnin oman työnsä innoittajana, toiset turhana lisänä kiireen keskellä. Talon johto oli kuitenkin hyvin yksimielinen ja motivoitunut muutosprosessiin. Tuolloin muutosprosessi tuki myös laatusertifikaatin toteuttamista ja toiminnan tilaajan vaatimuksia arjen aktivoinnin suhteen.

Perustimme AKKU-työryhmän, jonka tehtävänä oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida vanhusten arjen aktivointia osastoilla. AKKU-työryhmään kuului jokaiselta osastolta AKKU-vastaavat, fysioterapeutti, laatusesimies ja toiminnanohjaaja. Tässä vaiheessa puhuttiin vielä arjen aktivoinnista, mutta omana visionani aloitin hahmottamaan sosiokulttuurisen kuntoutuksen mahdollisuuksia yksilöllisen kuntoutuksen menetelmänä. Toteutuakseen ammatillisena toimintana hoivakodin johto päätti järjestää henkilöstölle Arjen aktivointi – täydennyskoulutuksen, jonka toteutin keväällä 2016. Seuraavassa tarkastelen koulutuksen palautteita.

Pidin hoivakodissa Arjen aktivointi -täydennyskoulutuksen keväällä 2016. Koulutukseen osallistui 28 hoitajaa. Tämä työaikaan kuuluva iltapäiväkoulutus toteutettiin kolmena päivänä, jotta mahdollisimman monelle mahdollistuisi osallistuminen. Koulutukseen sisältyi oppimistehtävä ja kurssipalautte, joita käsittelen seuraavassa.

Arjen aktivointi -koulutus koostui orientaatiosta, teoria ja motivaatio osiosta ja sosiokulttuuristen menetelmien tarjottimeen tutustumisesta havainnollistaen joko kuvin tai materiaalien avulla. Arjen aktivointi -täydennyskoulutuksen tavoitteeksi asetin kokonaisvaltaisen hoivan merkityksen ja mahdollisuuksien ymmärtämisen paremman koetun terveyden tukena, kulttuurin ja terveyden yhteyden tiedostamisen alkaen hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisesta, voimavara- ja asiakaslähtöisen hoivan lähestymiskulman ymmärtämisen rajoitekeskeisen sijaan ja vanhuksen sosiaalisuuden tukemisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen ymmärtämisen hoitotyössä. Muita menetelmällisiä tavoitteita olivat motivoida hoitajaa toimimaan kokonaisvaltaisen hoivan kehittäjänä työyhteisössään, oppia ryhmänohjaamisen perustaitoja ja tutustua sosiokulttuurisiin menetelmiin.

Työnantajan järjestämässä täydennyskoulutuksen palautteessa kysyttiin kouluttajan asiantuntemusta, koulutuksen hyödynnettävyyttä työssä ja

koulutuksen yleisarvosanaa asteikolla 1 (heikko) – 5 (erinomainen). Ensimmäisessä koulutuksessa parhaimman arvosanan (4.83) sai kouluttajan asiantuntemus. Kolmen koulutuksen yhteenlaskettu keskiarvo kouluttajan asiantuntemuksesta oli 4.6. Koulutuksen hyödynnettävyydestä työssä oltiin hyvin yksimielisiä arvosanalla 4.6. Koulutuksen yleisarvosanan kohdalla tuli suurin hajonta 3-5 pisteen välillä. Yleisarvosanaksi tuli niin ikään 4.6. Tuloksesta voidaan päätellä, että edellä kuvailemani koulutuksen rakenne ja tavoitteet vastasivat hyvin hoitajien tarpeita työssään. Palautteen luotettavuutta tuettiin sillä, että kouluttaja ei osallistunut palautteen antamisen prosessiin ja palautteen sai antaa nimettömänä. Luotettavuuteen voi vaikuttaa kouluttajan ja palautteeseen vastanneiden tutuus.

Palautteen kirjallisissa kysymyksissä kysyttiin: Mikä oli parasta koulutuksessa ja miten hyödynnän koulutusta työssäni? Kirjallisissa vastauksissa koulutuksen parhaasta annista muodostui kolme samansuuntaista vastaustyyppiä. Ensinnäkin, kurssilla saatua tietopakettia ja ideoita arjen aktivointiin pidettiin määrällisesti laajana ja luovaa ajattelutapaa työhön soveltavana. Toiseksi, oltiin tyytyväisiä havainnollistamiseen ja materiaalin monipuolisuuteen. Kolmas palaute liittyi kouluttajan tapaan esiintyä. Kouluttajaa kuvattiin innostavaksi, mukaansatempaavaksi ja eloisaksi. Mielestäni merkityksellinen palaute liittyi koulutuksen yhdenvertaistavaan vaikutukseen:

Parasta koulutuksessa oli se, että minulla on tieto, että kaikki muutkin hoitajat tietävät arjen aktivoinnista samat asiat kuin minä.

Hoitaja

Toiseen kirjalliseen kysymykseen koulutuksen hyödyntämisestä työssä syntyi myös kolme erilaista vastaustyyppiä. Joillekin selvisi hoivakodin viriketoimintaan tarjolla olevan tarpeiston olemassaolo ja uusien ideoiden rohkeampi käyttäminen. Suurin osa vastaajista kirjasi hyödyntävänsä koulutusta päivittäisessä viriketoiminnassa asukkaiden kanssa. Kolmanneksi vastaajat arvioivat omaa suhdettaan arjen aktivointiin ja kokivat, että koulutus selkeytti ja motivoi itseä arjen aktivoinnin toteuttamiseen.

5 KULTTUURIN KEINAIN HYVÄÄ HOITOA

Opinnäytetyön tavoitteena on perustella ja tuottaa tietoa sosiokulttuurista kuntoutusta käsittelevän oppikirjan sisällöstä. Tarkoituksena on, että oppikirjaa voitaisiin käyttää sosiaali- ja terveysalan vanhustyön koulutuksessa. Tutkimustyöni aikana etsin vastausta kysymykseen: Millaisia sisällöllisiä vaatimuksia Sosiokulttuurinen kuntoutus vanhustyössä -oppikirjalle löytyy?

Sitä ennen täytyy tietää, mitä sosiokulttuurisen kuntoutuksen sisältöjä olemassa olevat lähihoitajien oppikirjat jo sisältävät ja mitä vanhustyöhön liittyviä ammattitaitovaatimuksia viimeisin sosiaali- ja terveysalan perustutkinto asettaa.

Seuraavissa luvuissa esittelen tutkimusmenetelmän ja tutkimuksen tulokset vanhustyössä käytetyistä oppikirjoista. Esittelen sitä ennen alan opettajille tekemäni sähköpostikyselyn. Tutkin sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon kuuluvien Ikääntyvien osallisuuden edistäminen ja Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi opintokokonaisuuksien ammattitaitovaatimuksia. Lopuksi kokoan kirjallisuuskatsauksen ja ammattitaitovaatimusten analyysin tuloksia ja arvioin sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta hoitoalalle suunnattujen oppikirjojen laadullista ja määrällistä sisältöä.

5.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyössä haluan rakentaa kokonaiskuvaa ja arvioida lähihoitajakoulutuksessa käytettyjen oppikirjojen sisältöä sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta. Tarkastelen siis oppikirjojen sisältöjä oman ammatillisen kokemukseni avulla etsien sekä laadullista että määrällistä ainesta rajatulta alueelta.

Baumeister ja Leary (ks. Salminen, 2011) määrittelevät kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kunnianhimoiseksi tavoitteeksi halun kehittää olemassa olevaa teoriaa ja rakentaa uutta sekä arvioida sitä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla pystytään rakentamaan kokonaiskuvaa tietystä asiakokonaisuudesta sekä voidaan tunnistaa ongelmia. Salminen (2011, 6) määrittelee kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle ominaiseksi yleiskatsauksellisen luonteen ilman tiukkoja sääntöjä. Aineistot voivat olla laajoja, mutta aineiston valintaa eivät rajaa metodiset säännöt. Tutkittavan ilmiön ominaisuuksia voidaan luokitella ja ilmiö voidaan kuvata laaja-alaisesti.

Kirjallisuuskatsaukset voidaan luokitella toteuttamistavan mukaan perinteiseen, narratiiviseen, integroivaan ja systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen tai meta-analyysiin. Kirjassa todetaan, että sellaiset empiiristä tutkimusta ja analyttistä pohdintaa sisältävät kirjallisuuskatsaukset, jotka osoittavat tiedon tarpeen hoitotieteiden alueella, ovat hyödyllisiä hoitotieteen tutkijoille. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007,3-4,84.)

Integroidussa kirjallisuuskatsauksessa kerätään kiinnostuksen kohteena oleva tieto kattavasti yhteen ja punnitaan, millaiseen näyttöön saatu tieto perustuu ja tehdään johtopäätöksiä saadun tiedon nykytilasta. Integroidun kirjallisuuskatsauksen tehtävänä on teoreettisten tai käsitteellisten viitekehysten tunnistaminen, nykyisen tutkimuksen puutteiden tunnistaminen

ja tutkittavan aihealueen tieteellisen evidenssin vahvuuden arviointi. Integroidussa kirjallisuuskatsauksessa päätetään aluksi tutkimuskysymykset, suunnitellaan aineiston keruun strategia, kerätään aineisto ja analysoidaan ja tulkitaan saadut tulokset. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 84-88.)

Opinnäytetyön kunnianhimoinen tavoite on kehittää olemassa olevaa iäkään kuntoutuksen teoriaa integroimalla siihen sosiokulttuurinen kuntoutus luonnollisena hoidon osana. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla olen pyrkinyt rakentamaan kokonaiskuvaa tällä hetkellä käytössä olevien oppikirjojen oppisisällöistä. Olen määritellyt sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta tärkeät seitsemän luokitteluteemaa, joita olen etsinyt oppikirjoista. Nämä teemat ovat syntyneet Opetushallituksen osaamistarpeiden ennakoinnin tulosten ja sosiaali- ja terveysalan ammattitaitovaatimusten tarkastelun tuloksena. Teemojen luokitteluun on vaikuttanut myös työkokemukseni kautta syntynyt käsitys sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta tärkeistä asiasisällöistä.

Kun tutkin oppikirjoja, merkitsin teeman sitä kuvaavalla tarralapulla. Opinnäytetyön näkökulmana taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen oli tarkemman tutkimuksen kohteena. Niistä kirjasin ylös myös maininnat koko oppikirjan osalta. Näin syntyi käsitys tarkasteltavien teemojen määristä oppikirjoissa. Laadullisia asiasisältöjä kirjasin muistikirjaan teemoitain ja lopuksi analysoin niitä.

5.2 Kysely vanhustyön opettajille

Opinnäytetyössäni olen kiinnostunut siitä, mitä sosiokulttuurisen kuntoutuksen aineksia vanhustyön lähihoitajaopinnoissa käytettävissä oppikirjoissa on. Saadakseni tietoa käytössä olevista oppikirjoista, suoritin sähköpostikyselyn vanhustyön opettajille. Valitsin lähes sadasta ammattikoulusta mahdollisimman laajan maantieteellisen otoksen lähettämällä sähköpostikyselyn 20 vanhustyön osaamisalaa opettavalle ammattikoulun opettajalle. Kyselyyn vastasivat Helsingin Suomen Diakoniaopiston, Joensuu Riverian, Seinäjoen Sedun sekä Hämeenlinnan Ammattiopisto Tavastian vanhustyön opettajat, yhteensä neljä opettajaa.

Kyselyn johdannossa kuvailin opinnäytetyöni tarkoituksen ja tavoitteen lyhyesti. Kysyin vanhustyön vastuopettajilta:

- mitä kirjoja/ oppimateriaaleja he käyttävät vanhustyön kuntoutusta käsittelevässä tutkinnonosassa?
- onko käytössäsi oppikirjoja, jotka käsittelevät kulttuuria ja taide-toimintaa hyvinvoinnin edistäjänä?
- kerro mielipiteesi ikääntyneen kuntoutusta koskevien oppikirjojen laadusta ja tarpeesta?

Kyselyn tuloksena ilmeni, että oli kolme kirjaa, joita kyselyyn vastanneet opettajat käyttivät. Nämä kirjat otin analysoitavaksi:

- Lähdesmäki & Vornanen, Vanhuksen parhaaksi (2014)
- Kan & Pohjola, Erikoistu vanhustyöhön (2012)
- Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslanoski, Kuntoutumisen tukeminen (2016)

Kaksi opettajaa toteaa, ettei heillä ole käytössään Ikääntyneen kuntoutuskurssille mitään kirjaa. He hyödyntävät osia yllä mainituista oppikirjoista sekä erilaisten projektien tuottamia materiaaleja sekä nettiaineistoja kuten voitas.fi ja vahvike -sivusto. Voima- ja tasapainoharjoittelua iäkkäille -sivusto on Ikäinstituutin ylläpitämä fyysisen toimintakyvyn kehittämiseen sekä ammattilaisille että ikääntyneille itselleen laadittu nettiaineisto (Ikäinstituutti n.d). Vahvike -sivusto on Vanhustyön keskusliiton laatima iäkkäiden ryhmä- ja viriketoiminnan aineistopankki, joka sisältää laajasti kulttuurin ja taiteen toimintaideoita (Vanhustyön keskusliitto 2015).

Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja koettiin huonoksi ja sen päivittämistä tai aivan uuden oppikirjan tekemistä aiheesta kaivattiin. Perinteinen paperinen oppikirja nähtiin käyttökelpoisemmaksi kuin e-kirja. Syksyn 2018 uusien tutkinnonperusteiden tullessa oletettiin, että tarvetta eri menetelmiä kokoavasta ja vinkkejä jakavasta oppikirjasta olisi. Oppikirjan tulisi kuitenkin olla sellainen, että hoivakodit ostaisivat sen työpaikoille vinkkirajaksi. Seuraavassa Diakoniaopiston lehtorin ajatuksia:

Vanhustyön lähihoitajaopintoihin olisi hyvä saada kirja, joka toisi enemmän kulttuuri- ja taidetoimintaa esille ja se pitäisi olla juuri ”perustutkintotasoisesti” kirjoitettu. Helposti kuntouttava näkökulma on fyysinen ja ylipäättään näkökulma vanhustyössä hyvin hoidollinen. Luovuusopintoja tarvitsemme vanhustyössä!”
Diakoniaopiston lehtori

Seuraavissa luvuissa analysoin kyselyssä mainittuja opettajien käyttämiä kirjoja kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta.

5.3 Oppikirjojen analysointi

Oppikirjoista pyrin löytämään sekä määrällisiä että laadullisia tietoja. Etsin oppikirjoista arvoihin, toimintakyvyn tukemiseen ja voimavarojen vahvistamiseen, vuorovaikutukseen, osallisuuden tukemiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn sekä taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamiseen van-

hustyössä liittyviä ominaisuuksia. Samalla havainnoin oppikirjoissa edellämainittujen asioiden ilmenemistä prosessina hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisessa sekä päivittäisissä kirjauksissa sekä yhtenevää termistöä.

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta on tärkeää tietää, mitä hoitajan arvoihin ja asenteisiin sekä vuorovaikutukseen liittyvää sisältöä on oppikirjoissa. Kulttuurin ja taidetoiminnan tuominen hoitajan jokapäiväiseksi työkaluksi hoivatyöhön vaatii arvojen ja asenteiden ohjaamista kohti toimintakykyä tukevaa ja osallistavaa työtettä. Hypoteesina voi olettaa, että taiteen ja kulttuurin vanhustyöhön soveltavat menetelmät lähihoitajakoulutuksen aikana ovat vähäiset. Sosiokulttuuriseen kuntoutukseen liittyvän aineksen arvioiminen oppikirjoissa perustuu omaan ammatilliseen arviooni. Oppikirjojen sisällöstä olen luokitellut seuraavia seitsemää aihealuetta ja niiden määrällisiä suhteita toisiinsa:

- arvot (1)
- vuorovaikutus (2)
- toimintakyvyn tukeminen ja voimavarojen vahvistaminen (3)
- osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen (4)
- prosessi (asiakastarpeiden arviointi, toteutus, arviointi) (5)
- taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen (6)
- termistö (7)

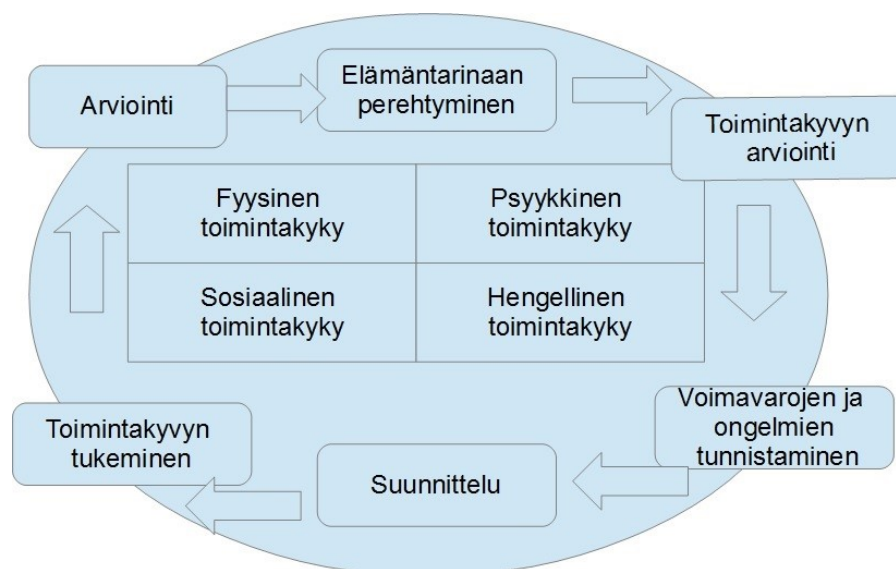
Lukiessani olen havainnoinut seitsemää aihealuetta siten, että olen kiinnittänyt aihealuetta kuvaavan tarralapun kirjaan selventämään sivujen sisällöllisiä aihealueita. Luokittelua on helpottanut se, että kirjoissa on tiettyyn teemaan keskittyviä laajempia lukuja. Fyysisen toimintakyvyn tukemiseen liittyvät luvut on ollut helppo luokitella. Psykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen luokittelu oli myöskin lähes niihin teemoihin liittyvissä luvuissa. Saadakseni käsityksen osallisuuden tukemisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen määrästä oppikirjoissa, tiedon hajaantuminen eri lukuihin oli suurempaa. En kuitenkaan laskenut siitä prosentuaalista osuutta, vaan tyydyin kokoamani tiedon sisällölliseen tarkasteluun. Opinnäytetyön varsinainen tarkempi analyysi kohdistui taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamiseen ikääntyneen toimintakyvyn tukemiseen. Ensin luokittelin kokonaiset luvut, jotka käsittelivät taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamista ikääntyneen kuntoutumiseen. Tästä tuloksesta muodostui aiheen prosentuaalinen tulos. Tämän lisäksi kokosin taidetta ja kulttuuria koskevat maininnat koko oppikirjasta, joita avaan tässä luvussa jokaisen kirjan analyysissä tarkemmin.

Tavoitteenani oli löytää oppikirjoista aihealueita, jotka yllä mainittujen teemojen osalta puuttuvat oppikirjoista, mutta olisivat oleellisia sosiokult-

tuurisessa kuntoutuksessa. Toisaalta tavoitteena oli myös tunnistaa sosio-kulttuurista kuntoutusta tukevaa oppisisältöä, jota ei ole tarpeen toistaa tulevassa Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjassa.

5.3.1 Vanhuksen parhaaksi -oppikirja

Vanhuksen parhaaksi – hoitaja toimintakyvyn tukijana (Lähdesmäki & Vornanen, 2014) oppikirja käsittelee vanhuksen toimintakyvyn tukemista prosessina. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa tutustutaan vanhuksen elämäntarinaa ymmärryksen syventämiseksi. Toimintakyvyn arvioinnin vaiheessa hoitaja tunnistaa vanhuksen toimintakyvyn vahvuudet ja ongelmat. Seuraavassa vaiheessa yhdessä vanhuksen kanssa laaditaan kirjallinen ja tavoitteellinen toimintakykyä tukeva suunnitelma, jota seuraavassa vaiheessa toteutetaan konkreettisin toimin. Toimintakyvyn tukemista arvioidaan toiminnan jälkeen kirjallisesti. Oppikirjassa käsitellään fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja hengellisen toimintakyvyn kautta vanhuksen toimintakykyä ja sen tukemista. Tavoitteena toimintakyvyn tukemisella on näiden eri osa-alueiden tasapaino.

Kuva 1. Vanhuksen toimintakyvyn tukemisen prosessi

Vanhuksen parhaaksi -oppikirja koostuu 352 tekstisivusta, joissa on teoriaa vanhuksen toimintakyvystä ja sen tukemisesta, toimintakyvyn arvioinnista ja sen tekemisen suunnittelemisesta, menetelmistä, toimintakyvyn tukemisesta erityistilanteissa sekä hoidon arvioinnista ja laadusta. Teoriaan ja fyysiseen kuntoutukseen painottunutta oppiainesta käsitteleviä sivuja oppikirjassa oli 94,3 %. Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen toimintakyvyn tukemisessa esiintyi oppikirjassa yhteensä 20 sivun verran, mikä on 5,7% koko oppikirjasta. Voidaan todeta, että oppikirjan lähesty-

miskulma toimintakyvyn tukemiseen on painottunut fyysisen toimintakyvyn menetelmiin. Seuraavaksi käsittelen edellisessä luvussa rajattujen seitsemän aihealueen esiintymistä oppikirjassa.

Arvomaailmaa oppikirja käsittelee sekä hoitajan että vanhuksen näkökulmasta. Vanhuksen elämäntarinaa perehtyminen ja toimintakyvyn tukeminen perustuen vanhuksen arvoihin ja kiinnostuksen kohteisiin vaatii hoitajalta vanhusta kunnioittavaa asennetta. Oppikirjan hoitajan ammatillista asennetta tukeva oppiaines liittyi pääasiassa vanhuksen ohjaamiseen, tapaan toteuttaa vanhuksen toimintakyvyn tukemisen prosessia, vanhuksen seksuaalisuuden kohtaamiseen, hengellisen toimintakyvyn tukemiseen, muistisairaana toiminnan tukemiseen ja palvelun laadun arviointiin.

Vuorovaikutus ja sen laatu hoitajan, vanhuksen ja ympäristön kanssa oli voimakkaasti esillä oppikirjassa. Toimintaympäristön viihtyisyys sekä psykososiaalisen ympäristön luominen kannustavaksi, toimintakykyä tukevaksi ja erilaisuutta kunnioittavaksi ilmeni oppikirjassa hyvin. Hoitajan ja vanhuksen välisen vuorovaikutuksen laatua käsiteltiin jokaisessa Vanhuksen toimintakyvyn tukemisen -prosessin vaiheessa. Eriytilanteet kuten vanhuksen kaltoinkohtelun havaitseminen, muistisairaana ja päihderiippuvaisen vanhuksen kanssa kommunikointi, vanhuksen ohjaaminen henkilökohtaisen hygienian ylläpitämisessä sekä saattohoito käsiteltiin oppikirjassa vuorovaikutustaitojen kannalta laajasti. Kosketus vuorovaikutuksen osa-alueena käsiteltiin esimerkiksi siirtymisten ohjaamisen, kuulon tukemisen, luovan tanssin ja muistisairaana rauhoittelun kohdalla. Seuraava poiminta kuvaa hyvin hoitajan vuorovaikutuksen laatua opinnäytetyön näkökulmasta:

”Hoitajan tehtävänä on ohjata vanhusta näkemään erilaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, joilla vanhuksen toimintakykyä voidaan parantaa ja ylläpitää” (Lähdesmäki & Vornanen 2014, 108).

Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen olivat oppikirjan lähtökohdat. Kuten edellä on todettu, oppikirja perustui Vanhuksen toimintakyvyn tukemisen -prosessin kautta rakennettuihin oppisisältöihin. Painotus oli teorian ja fyysisen toimintakyvyn tukemisen oppimateriaaleissa.

Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy alkavat vanhuksen elämänhistorian kuulemisella ja sen pohjalta rakennetulla toimintakykyä tukevan hoitosuunnitelman laatimisella yhdessä vanhuksen ja läheisen kanssa. Syrjäytymisen ehkäiseminen ilmenee apuvälineitä käsittelevässä kappaleessa. Osallisuuden tukemista sivutaan maininnalla toimintaterapeutin työnkuvasta ja älyteknologian käytössä. Yhdessä ruokailun psyko-

sosiaalista merkitystä myös painotettiin vanhuksen osallisuuden tukemisessa. Kulttuuriin, taidetoimintaan ja omiin harrastuksiin systemaattisesti ja tavoitteellisesti osallistava toteutus suunnitelma ei oppikirjassa tullut esille.

Prosessi -näkökulma liittyy tiiviisti perustutkintotasoiseen oppikirjaan. Vanhuksen parhaaksi -oppikirja on rakennettu hyödyntämään mahdollisimman pitkälle toiminnallista hoitotyötä hoitajan arjessa. Tutkimukseni aikana mietin usein, mihin oppikirjan jakamaan toimintakyvyn osa-alueeseen (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja hengellinen) kulttuuri ja taide-toiminta hyvinvoinnin edistäjänä kuuluu. Kirja esittelee eniten sosiokulttuurisia menetelmiä psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen menetelmissä. Kuitenkin kaikki taiteen ja kulttuurin muodot eivät vaadi sosiaalista viitekehystä ja ovat kuitenkin tekijälleen hyvin toimintakykyä tukevaa toimintaa.

Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen esitellään oppikirjassa omana neljän sivun lukuna. Oppikirjan tavoitteena on, että oppilas ymmärtää erilaisten menetelmien merkityksen ja yhteyden psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueisiin. Se ei kuitenkaan esittele kaikkia harjoitteita, vaan ohjaa oppilasta hakemaan tietoa menetelmistä ja aktiviteeteistä osoitteesta www.sufuka.fi/fi. Olen kuitenkin tutkinut laajemmin Vanhuksen parhaaksi -oppikirjaa opinnäytetyöni sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta ja kirjannut ylös jokaisen taidetta ja kulttuuria toimintakyvyn tukemiseen kohdentaneen maininnan. Oppikirja esitteli seuraavia sosiokulttuurista toimintakykyä tukevia menetelmiä lyhyesti:

- snoezelen-menetelmä
- elämysvaunu
- ulkoilu
- luova tanssi
- rentoutus ja musiikki
- muistelu
- muistorasia-työskentely
- tarinatupa
- aivojumppa
- kasvit ja puutarha
- kuvataide
- musiikki
- valokuvien katselu
- vapaaehtoistoiminta

Kulttuurin ja taiteen käyttäminen toimintakykyä tukevana menetelmänä esiintyi oppikirjassa eniten psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen kappaleissa. Yksittäisenä mainintana taiteen ja kulttuurin käyttäminen hoidon osana ilmeni seuraavissa yhteyksissä:

- vuodepotilaalle vaihtelevia elämyksiä musiikin, äänikirjojen ja teknologian avulla
- elämäntarinan kirjaamisessa etsitään vanhukselle tärkeitä asioita esim. musiikin kuuntelu ja hyödynnetään nykyhetken
- ulkoilu luontokokemuksena
- tanssin käyttö toimintakykyä tukevana hoidonmuotona tuomaan virkistystä ja hyvää oloa
- rentoutuksessa musiikin käyttö
- muistihäiriöiden ehkäisy virkistävien harrastusten avulla ja toimivan sosiaalisen verkoston ylläpito
- laulun käyttäminen siirtämisen yhteydessä
- laulun käyttäminen hengellisen toimintakyvyn tukemisessa

Termistö vanhuksen toimintakyvyn tukemisen -prosessissa toi uusia kehittämiskohteita yhdenmukaisen termistön luomiseksi Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjan kanssa. Yläkäsitteenä ilmeni lähtökohtaisesti tärkeä ero kahden lähestymiskulman välillä: funktionaalisen (toiminnallinen) terveystieteellisen gerontologian lähestymistapa suhteessa lääketieteelliseen lähestymistapaan. Tarkasteluni perusteella teen sen johtopäätöksen, että Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjassa tulee luoda uutta terminologiaa vanhan rinnalle. Vanhuksen toimintakyvyn tukemisen -prosessissa tulee määritellä omaksi osa-alueekseen lukijan oppimisen tueksi seuraavat termit:

- sosiokulttuurinen toimintakyky
- sosiokulttuurinen toimintaympäristö
- sosiokulttuurinen esteettömyys
- vanhuksen sosiokulttuurinen identiteetti

5.3.2 Erikoistu vanhustyöhön -oppikirja

Erikoistu vanhustyöhön -oppikirja (Kan & Pohjola, 2012) on suurelta osin teoriaa vanhenemisesta. Oppikirja ei etene prosessinomaisesti vaan pyrkii korostamaan iäkkään kohtaamista ainutkertaisena ihmisenä eikä hoidon kohteena. Oppikirjassa hoitotyön suunnitelmaa varten kerätään tietoa asukkaan fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta ja sosiaalisesta toimintakyvystä. Kirjassa vältetään sanaa ”vanhus” käsitteeseen kirjan kirjoittajien mukaan liittyvän negatiivisen mielikuvan takia. Oppikirja käsittelee 11 asiakokonaisuutta

- vanhenemista ja siihen kuuluvia muutoksia
- iäkkään toimintakyvyn tukemista ja hoidon suunnittelua
- vuorovaikutusta ja kohtaamista
- päivittäisissä toimissa auttamista
- sairauksien ominaispiirteitä iäkkäillä
- muistisairasta ikääntynyttä
- psykogeriatrasta hoitotyötä
- vanhustyön erityiskysymyksiä
- kuoleman lähestymistä ja saattohoitoa
- vanhuspalvelujärjestelmää
- hoitajaa vanhustyön kehittäjänä

Erikoistu vanhustyöhön -oppikirja koostuu 331 tekstisivusta, joissa melko suuri osuus on vanhustyön teoriaa ja fyysisen hoivan ja huolenpidon osuutta. Olen analysoinut oppikirjan sisältöä luokitellen sitä edellä mainittuihin seitsemään opinnäytetyöni kannalta oleelliseen kategoriaan. Erikoistu vanhustyöhön -oppikirjassa 97,3 % sen asiasisällöstä käsittelee vanhustyön teoriaa ja fyysisen toimintakyvyn tukemista. Suuri osa oppikirjasta on hoivaan ja huolenpitoon liittyvää, kuten päivittäisissä toimissa auttamista ja sairauksien ominaispiirteitä. Kulttuurin ja taiteen menetelmien soveltamista vanhustyössä käsiteltiin yhdeksän sivun verran ”Arjen mielekkyyden edistäminen” nimisenä lukuna, mikä on 2,7 % koko kirjan sivujen määrästä. Kulttuurin ja taiteen menetelmiä oppikirja käsittelee lyhyinä mainintoina, jotka olen koonnut aihepiireittäin. Voidaan todeta, että Erikoistu vanhustyöhön -oppikirja painottuu vanhustyön teorian, hoivan ja huolenpidon sekä fyysisen kuntoutumisen tukemisen oppiaineisiin.

Arvoja ja geriatrian eettisiä kysymyksiä oppikirjassa tarkastellaan hoitajan ammatillisuutta ja eettistä päätöksentekoa käsiteltäessä. Muita arvoihin liittyviä mainintoja ilmeni toimintaa ohjaavien periaatteiden, hoitotyön arvojen, laatutyön, ammatillisen kasvun ja ihmiskäsityksen oppijaksoissa. Kirjaan oli pyritty tuomaan ”Vanhuus on mahdollisuus ja luovin ikäkausi” -näkökulma, mutta sivumääräisesti arvojen osuus suhteessa hoivan ja huolenpidon osuuteen jäi melko vähäiseksi.

Vuorovaikutusta, iäkkään kohtaamista tasavertaisena, empatiaa ja osaston ilmapiirin luomista oppikirja käsittelee omana lukunaan. Sen lisäksi luovaan ja tunneälyyn perustuvaan vuorovaikukseen rohkaistiin. Erityisesti vuorovaikutuksen laatu ilmeni Validaatio- ja TunteVa -menetelmän oppiaineksen yhteydessä. Hoitajan rohkaiseva ja motivoiva työote, psyykkisen tuen antamisen keinot, kosketus ja helliminen, hoitava vuorovaikutussuhde erilaisissa hoitotilanteissa, muistisairaana ja masentuneen kanssa

kommunikoiminen saivat oppikirjassa painoarvoa. Sen lisäksi että oppikirjassa käsiteltiin hoitajan ja iäkkään välistä hyvää yhteisöllisyyttä tukevaa ilmapiiriä, se käsitteli myös hoitajan jaksamista itsetuntoa tukevan vuorovaikutuksen lisäämisen kautta työpaikalla. Voidaan todeta, että oppikirjassa oli tavoitteellista hoitajan ammatilliseen vuorovaikutukseen tähtäävää oppisisältöä runsaasti.

Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen saivat oppikirjassa oman 30 sivua käsittävän lukunsa. Luvun pääpaino on toimintakyvyn kartoittamisen mittareiden esittelemisessä sekä hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisessa. Käytännön esimerkkinä kuntoutumista edistävästä toiminnasta esiteltiin Aktivoivan arjen -malli. Hoitaja toimintakyvyn ylläpitäjänä -teemaa käsiteltiin vain yhden sivun verran. Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen ilmenivät kylläkin oppikirjassa tavoitteena kaikelle hoitotyölle. Oppikirjan hoivan ja huolenpidon teoreettisen oppiaineksen määrä kuitenkin kavensi voimavarojen vahvistamisen ja toimintakyvyn tukemisen painoarvoa.

Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen ei saanut kirjassa varsinaista omaa lukuaan, mutta hoitajan toiminnan lähtökohtana teema voidaan havaita. Sosiaalisen vanhenemisen yhteydessä oppikirjassa käsiteltiin myös sosiaalista syrjäytymistä. Osallisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisen teoreettisena oppiaineksena oppikirja käsitteli aktiivista vanhenevista, sosiaalista pääomaa, yhteisöllisyyttä, yksinäisyyttä, kotona asuvan ja monikulttuurisuuden osallisuuden tukemista, iäkkään taloudellista tukea sekä iäkkään seksuaalisuutta. Hoitajan tulee ymmärtää syrjäytymisen syyt sekä osallisuuden tukemisen vaikutukset iäkkään elämänlaatuun. Laatu vanhustyössä -kappaleessa osallisuuden tukeminen voidaan nähdä hoitoympäristön viihtyisyytenä, hyvänä ilmapiirinä, hoitajan osallisuutta tukevana ammatillisina taitoina ja ominaisuuksina ja työyhteisön yhdessä sovittuina periaatteina. Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen (2008) avulla oppikirja tuo esille painotuksia iäkkään itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi, esteettömyyden, turvallisuuden ja osallisuuden vahvistamiseksi, itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi sekä oikeudenmukaisuuden ja erillaisuuden hyväksymiseksi. Menetelmiä iäkkäiden osallisuuden tukemiseksi oppikirja tuo esille seuraavia:

- iäkkään verkostokartan laatiminen
- ystävien vierailut ja kutsuminen yhteisiin tapahtumiin
- osaston viihtyisyys
- rohkaisu ja kannustava vuorovaikutus
- yhteisöllisyys ja jaettu päätöksenteko
- hyvä ilmapiiri
- hoitajat ruokailevat yhdessä asukkaiden kanssa yhteisessä tilassa

- hoitajien siviilivaatteenomainen vaatetus luo yhteisöllisyyttä ja tasavertaisuutta
- yhteisövastuinen hoitotyö
- geroteknologian hyväksikäyttö
- juhlahetkien elämyksiä luovat mahdollisuudet

Prosessi -näkökulma näkyi oppikirjassa parhaiten Hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisen prosessina sekä Suomen vanhuspalvelujärjestelmää esittelemänä iäkkään hoivanmahdollisuuksien ketjuna. Menetelminä esiteltiin Aktiivisen arjen-, Validaatio- ja TunteVa -menetelmän prosessit. Psykogeriatrisen osion Yhteisöhoito yhteisökokouksineen voidaan myös nähdä prosessinomaisena. Oppikirja käsitteli laatutyön yhteydessä hoitotyön dokumentointia laadun tekijänä ja tärkeänä hoitotyön prosessina. Oppikirjassa ei rakennettu toimintakyvyn tai osallisuuden tukemisen prosessia vaan oppisisältö sisällytettiin hoito- ja palvelusuunnitelmaan sekä teoreettiseen oppimateriaaliin.

Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen esiteltiin oppikirjassa Arjen mielekkyyden edistäminen -luvussa. Mainintoja tai kuvatekstejä aiheeseen liittyen ilmeni toimintakykyä, vuorovaikutusta, muistisairaana ja psykogeriatrisen asukkaan toimintakyvyn tukemista ja vanhuspalvelujen tulevaisuusnäkyviä käsittelevissä luvuissa. Arjen mielekkyyden edistämistä käsittelevässä tekstissä esiteltiin muistelua, kuvataidetta, musiikkiterapiaa, luovaa ilmaisua, tanssimista ja erilaisia aivoja aktivoivia tietokilpailuja sekä yhteistoiminnallisia kuten leipomista, kukkien istutusta jne. Lisäksi taiteen ja kulttuurin soveltamista toimintakyvyn tukemiseen sivusivat luovuutta sekä Snoezelen-menetelmää käsittelevät luvut.

Oppikirjassa oli merkille pantavaa, että sen kuvituksessa ja kuvateksteissä käytettiin taiteen ja kulttuurin soveltamisesta vanhusten arjen aktivointiin otettuja kuvia. Samoin toimintakyvyn tukemisen osiossa oli tehtävänantona pohtia taiteita harrastavalle asukkaalle hoitotyön suunnitelma. Esimerkkinä oli oppikirjaan laadittu iäkkään asukkaan hoitotyön suunnitelma ja tiedonkeruulomake, missä näkyvät harrastukset ja psykososiaalisen hoitotyön keinoina musiikki. Seuraavaksi kooste maininnoista oppikirjassa, joissa taiteen ja kulttuurin soveltaminen hoitotyössä tuli ilmi:

- Aktivoivan arjen -mallissa harrastukset kirjataan
- Aktivoivan arjen -mallin suunnitelmassa lyhyt maininta taiteen ja kulttuurin menetelmistä
- eri taidemuotojen käyttö hoitotyössä edustaa lääketehtäviä vaihtoehtoja
- aktiivinen toiminta päiväsaikaan takaa paremman unen
- harrastus luo hyvää mieltä ja paremman unen
- kodinomaisen arki sisältäen viriketuokioita parantaa elämänlaatua

- Logoterapiassa hoitajan ajattelu- ja asennoitumistavat teoriata-solla ohjaavat elämysten kokemiseen sekä voimavarojen korosta-miseen
- virikkeitä painottavat hoito- ja ennaltaehkäisykeinot käytösoirei-sen muistisairaana lääkkeettömänä hoitona
- elämän virikkeettömyys muistisairaana levottomuuden syynä, syyn-mukaisena hoitona yhteisön arkeen osallistuminen, virikkeet ja harrastukset
- Alzheimer Disease International -järjestön suositus saada ohjausta mielekkääseen arkeen ja aikuisen minäkuvaa tukevaan toimintaan joka päivä
- psykogeriatrisen asukkaan toipumisvaiheen arjen aktivointi ja ryh-mätoiminta
- psykogeriatrisen asukkaan virikkeiden rajaaminen
- yhteisöllisen hoitotyön periaatteissa ja käytännöissä maininta kult-tuuritapahtumista ja kädentaidoista

Voidaan todeta, että oppikirjasta puuttui systemaattinen ja tavoitteellinen näkökulma taiteen ja kulttuurin soveltamiseksi iäkkään toimintakyvyn ja osallisuuden tukemiseksi.

Oppikirjan termistö noudatti hoivan ja huolenpidon terminologiaa. Sosio-kulttuurinen kuntoutus -oppikirjassa on hyvä syventää seuraavien termien merkitystä iäkkään toimijan näkökulmasta: aktiivinen vanheneminen, so-siaalinen pääoma, yhteisöllisyys, elämänlaatu ja henkinen esteettömyys.

5.3.3 Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja

Kuntoutumisen tukeminen-oppikirja (Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslan-koski, 2016) käsitteli kuntoutumisen näkökulmaa ihmisen koko elämän-kaaren ajalta. Siksi opinnäytetyöni rajauksen huomioiden, jouduin luku-kohtaisesti pohtimaan, kuuluuko asia opinnäytetyöni aihepiiriin. Olen si-vuuttanut oppikirjassa lapsuutta, nuoruutta ja osa-alueita vammaisia kä-sittelevistä aihealueista.

Kuntoutumisen tukeminen -oppikirjassa käytännön esimerkkien ja runsai-den tehtävien avulla oli pyritty välittämään opiskelijalle mahdollisimman käytännönläheinen ja hoitajan roolia avaava ote kulloiseenkin oppiainek-seen. Oppikirja käsitteli ensimmäisessä luvussa teoriaa kuntoutumisen tukemisesta ja toimintakyvyn arvioinnista. Toisessa luvussa käsiteltiin eri-laisia kuntoutujaryhmiä ja lähihoitajan ammatillista tapaa kohdata kuntou-tujia. Kolmas luku esitteli eri kuntoutujaryhmille tarjolla olevia kuntoutus-

palveluja. Neljännessä luvussa esiteltiin kuntoutumisen tukemisen menetelmiä. Ihmisen toimintakykyä käsiteltiin kirjassa fyysisenä, psyykkisenä, kognitiivisena ja sosiaalisena toimintakykynä.

Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja koostui 246 tekstisivusta, joissa teorian lisäksi käytännönläheisten esimerkkien sekä tehtävien osuus oli huomattava. Oppikirjan kuntoutumisen tukemisen teoriaan ja fyysiseen kuntoutumiseen painottuvan oppiaineksen määrä oli 97,6 %. Viriketoiminta ja luovan ilmaisun menetelmät -kappale käsitteli taiteen ja kulttuurin soveltavia menetelmiä kuntoutumisen tukemiseksi kuuden sivun verran, mikä tekee 2,4 % koko oppikirjan sivujen määrästä. Oppikirjan varhaiskasvatusta, osa-alueita vammaisuudesta ja nuorten ja aikuisten päihderiippuvuutta käsitteleviä kappaleita en käsittele tässä yhteydessä työni rajauksesta johtuen, mutta huomioin ne kuitenkin prosentuaalisessa teorian ja taiteen ja kulttuurin sisällöllisen määrän laskennassa. Voidaan todeta, että taiteen ja kulttuurin soveltavat menetelmät ikääntyneen kuntoutumisen tukemiseksi ovat Kuntoutumisen tukeminen -oppikirjassa vähäiset.

Arvot tulivat hyvin esille oppikirjan lähihoitajan ammattieettiset periaatteet- ja kirjaamisen perusperiaatteet -kappaleissa. Voimavaralähtöisyys, iästä kunnioittava työote ja arvostava kohtaaminen lähihoitajan ammatillisena asenteena ilmenivät oppikirjassa toistuvasti. Tässä oppikirjassa kestävä kehitys käsiteltiin niin säästäväisyytenä ja vastuullisina hankintoina kuin sosiaalisena- ja kulttuurisena kestävä kehityksen periaatteena. Sosiaalisen kestävä kehityksen periaatteisiin kuuluu kansalaisen perusoikeuksien toteutuminen, oman elämänhallinnan, osallistumisen ja vastuun kantamisen mahdollistuminen päätöksenteossa. Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa taas suvaitsevuuutta ja moniarvoisuutta.

Hyvä ammatillinen asiakassuhde on lähihoitajan toiminnan perusta, johon sisältyy hyväksyminen, luottamuksellisuus ja vastavuoroisuus. Iäkkään avio- ja avoparin asumisesta on Vanhuspalvelulaissa todettu, että heille tulee järjestää mahdollisuus asua yhdessä. Oppikirjan arvokeskustelussa mietittiin, miten paljon tasa-arvo ja osallisuus jäävät toteutumatta.

Vuorovaikutusta käsiteltiin oppikirjassa kunkin kuntoutujaryhmän erityispiirteitä painottaen. Vuorovaikutusta käsiteltiin niin lähihoitajan ja kuntoutujan välisenä kuin lähihoitajan ja kuntoutujan moniammatillisten toimijoiden välisenä tiedonvälityksenä. Positiivinen palaute, motivointi ja kannustus sekä mukavan ilmapiirin luominen kuntoutujan ohjaamisessa ovat ammatillista vuorovaikutusta.

Hoitajan vuorovaikutustaidot ovat ikääntyneen kuntoutumisen tukemisessä erityisen tärkeitä. Psyykkistä toimintakykyä arvioitaessa, lähihoitaja

keskustelee kuntoutujan kanssa ja arvioi myös kehollista viestintää. Lähihoitajan tekemän asiakashaastattelun ohjeissa painottuvat avointen kysymysten, toiston ja selventämisen avulla keskustelun syventäminen. Aktiivinen kuunteleminen, ajan antaminen, dialogi sekä sanaton viestintä tukevat kuntoutujassa tunnetta osallisuudesta. Depressiohoitajan keskusteluterapia ja puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät tulivat oppikirjassa esille.

Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen olivat oppikirjan tärkeimmät näkökulmat. Oppikirjassa käsiteltiin fyysistä, psyykkistä, kognitiivista ja sosiaalista toimintakykyä. Oppikirjassa todettiin että, jokaisen kunnan on velvollisuus Vanhuspalvelulain mukaan huolehtia ihmisen toimintakyvyn tukemisesta. Kirjaamisen periaatteissa todettiin, että hoitajan tulee kirjata myös asioita, joita kuntoutuja kykenee tekemään ja joissa hän on hyvä. Teknologiaa toimintakyvyn tukemisessä oppikirja käsittelee omana lukunaan.

Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen käsiteltiin oppikirjassa jokaisen kuntoutujaryhmän erityispiirteitä huomioiden. Vertaisryhmät ja muu sosiaaliseen kanssakäymiseen ohjaaminen, elämänhallinnan taitojen, luovuuteen, harrastuksiin ja työhön aktiivinen ohjaaminen, verkostotyö ja teknologia osallisuuden tukena käsiteltiin asiakasryhmien erityispiirteet huomioiden. Kuntoutusmuodoista sosiaalinen kuntoutus esiteltiin omana lukunaan.

Prosessi-näkökulma ei ollut oppikirjan lähtökohta. Oppikirjassa kuvattiin kuntoutussuunnitelman-, kuntoutuspalvelujen- ja palvelutarpeen selvittämisen prosessit.

Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen kuntoutumisen tukemisessä näkyi oppikirjassa Viriketoiminta ja luovan ilmaisun menetelmät -kappaleessa. Siinä esiteltiin lyhyesti joitakin menetelmiä kuten kuvat ja tarinat, tanssi, taide ja levyraati. Esimerkkinä esiteltiin suunnitelma virikkeellisyydestä hoitotyössä viikko-ohjelmiseen. Viriketoiminta ja luovan ilmaisun menetelmissä oppikirja toi esille seuraavia asiasisältöjä:

- viriketoiminnan järjestäminen, ohjaaminen ja mahdollistaminen ovat hoitajan ja muun henkilökunnan työtä
- viriketoiminnan tarkoituksena on tuoda elämyksiä, yhdessä ja yksin tekemistä ja hyvää mieltä
- viriketoiminnan tarkoituksena on tuoda kuntoutujan arkeen hänelle tärkeitä asioita
- viriketoiminta voi olla suunniteltua ja tärkeä osa kuntoutumista
- viriketoiminta tukee ja edistää kuin huomaamatta kuntoutujan eri toimintakyvyn osa-alueita

- viriketoiminnan ohjaamisessa ei ole kyseessä hoitajan esiintymistilanne, vaan mukava yhdessä tekemisen hetki

Oppikirja käsitteli erikseen terapiamuotoisia kuntoutumisen tukemisen menetelmiä kuten musiikki-, draama- ja ratsastusterapiaa. Seuraavaksi esittelen oppikirjassa esiin tulleita taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamisen mainintoja:

- psyykkisen toimintakyvyn määritelmässä ja keinoissa sen arvioimiseksi on osa-alue, johon kuuluu luovuus ja harrastukset
- sosiaalisen toimintakyvyn arvioinnin apukeinoina voidaan käyttää sukupuun, verkostokartan ja elämänkaaren piirtämistä
- päihderiippuvaiselle tulee mahdollistaa mielekästä tekemistä ja toiminnallisia ryhmiä korvaamaan päihteiden käyttöä
- työssään lähihoitaja tukee ikääntyneiden asukkaiden muistia keskustelun ja viriketoiminnan avulla
- viriketoiminta on kuntoutumisen tukemisen menetelmä
- teknologia virikkeellisyyden välineenä
- tehtävänannoissa ja käytännön esimerkeissä on käytetty taiteen ja kulttuurin soveltamista kuntoutumisen tukemiseksi.

Termistö ja kuntoutumisen tukemisen keskeiset käsitteet käsiteltiin teoriaosuudessa. Terveys, toimintakyky, haitta, elämänhallinta, hyvinvointi, voimavaralähtöisyys, syrjäytyminen, osallisuuden tukeminen ja puheeksi ottaminen ovat tällaisia peruskäsitteitä. Muihin tässä käsiteltyihin oppikirjoihin verrattuna, Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja määritteli kuntoutumisen tukemisen peruskäsitteiksi integraation, inklusion, normalisaa-tion ja valaistumisen.

Asiakkaiden liittämistä muiden joukkoon fyysisesti, toiminnallisesti, sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti kutsutaan integraatioksi. Inklusiiossa asiakkaan osallisuus ja yhteisöön liittyminen on kokonaisvaltaista, siten että esim. vammaisen menee vammattomien luokalle kouluun. Asiakkaiden oikeus normaaleihin elinoloihin ja elämäntapoihin toteutuu normalisaa-tiossa. Valaistuminen tarkoittaa asiakkaan mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan päätöksentekoon ja toimeenpanoon, ajaa omia asioitaan ja omata kriittistä tietoisuutta ympäristöstään.

Oppikirja määritteli termejä sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Ne eivät tarkoita aina samaa. Yksilö voi olla sosiaalinen, mutta taitamaton sosiaalisissa taidoissa tai päinvastoin. Samoin sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys ovat termeinä oleellisia, kun määritellään kestävä kehityksen merkitystä kuntoutumisen tukemisessa.

5.4 Lähihoitajan ammattitaitovaatimusten analysointi

Tutkiessani lähihoitajakoulutuksen oppikirjoja tulee väistämättä mieleen kysymys, vastaako oppikirjojen sisältö Opetushallituksen sosiaali- ja terveysalan perustutkinnolle asettamia ammattitaitovaatimuksia sosiokulttuurisen kuntoutuksen osalta. Opinnäytetyössäni etsin perusteita Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjalle tutkimalla Opetushallituksen (Opetushallitus, 2018) viimeisimpiä perustutkinnon perusteita, jotka tulevat voimaan 1.8.2018. Näissä uusissa perusteissa ikääntyvien hoidon ja kuntoutumisen osaamisalalla korostuu entistä enemmän ikääntyvien osallisuuden tukeminen. Seuraavissa kappaleissa tarkastelen uusia sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteita sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta.

Lähihoitajan ydinosaamista on toimintakyvyn tukeminen. Vanhuksen päivittäiset toiminnot jaetaan kolmeen alueeseen: PADL (primary activities of daily living), IADL (instrumental activities of daily living) ja AADL (advanced activities of daily living). (Suvikas, Laurell & Eskola 2015, 14.) Näistä sosiokulttuurista kuntoutusta tapahtuu eniten AADL eli korkeatasoisten toimintojen alueella, mitä ovat harrastukset, matkustaminen, osallistuminen ja kuntoilu. Opinnäytetyöni kannalta olen kiinnostunut siitä, kuinka paljon vanhustyöhön suuntautuneen lähihoitajaopiskelijan opinnoissa on päivittäisten toimintojen AADL aluetta.

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto (Opetushallitus 2018) sisältää laajalaiset perusvalmiudet lähihoitajan ammattiin sekä erikoistumisen opiskelijan valitsemaan osaamisalaan. Lähihoitajan perustutkinto muodostuu ammatillisista tutkinnon osista (145 osp) ja yhteisistä tutkinnon osista (35 osp). Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 180 osaamispistettä. Ikääntyvien hoidon ja kuntoutuksen osaamisalan pakollisiin tutkinnon osiin kuuluvat kasvun ja osallisuuden edistäminen (25 osp), hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistäminen (30 osp), kotihoidossa toimiminen (40 osp) sekä ikääntyvien osallisuuden edistäminen (35 osp). (Opetushallitus 2018, 2.)

Syksyllä 2018 elokuun alusta voimaan tulevat uudet sosiaali- ja terveysalan tutkinnon perusteet sisältävät painotuksia kulttuurin ja taidetoiminnan sekä toiminnallisten menetelmien ammatillisesta käytämisestä hyvinvoinnin edistämiseksi. Ikääntyvien osallisuuden edistäminen (35 osp) - ja Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämässä (15 osp) - tutkinnon osat syventävät hoitajan ikääntyneen toimintakyvyn tukemisen osaamista. En käsittele opinnäytetyössäni Toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen (30 osp) -tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia, koska se keskittyy kokonaan hoidolliseen ja fyysiseen toimintakyvyn edistämiseen (Opetushallitus, 2018). Tarkastelen analyttisesti lähihoitajan ammattitaitovaatimuksia ja vertaan niitä tutkimusaineiston oppikirjoihin luvussa 6.

Seuraavaksi analysoin tarkemmin Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon (2018) Ikääntyvien osallisuuden edistäminen- ja Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi -tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta. Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi -tutkinnon osa ei rajoitu vain ikääntyvien toimintakyvyn tukemiseen, mutta on sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta erittäin suositeltava tutkinnon osa. Tarkastelen tutkinnon osan kiitettävää (K5) -arviointiperustetta. Saadakseni opinnäytetyön kannalta yhtenevää tietoa oppikirjojen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kanssa, analysoin lähihoitajan ammattitaitovaatimuksista käyttäen seitsemää sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta tärkeää teemaa:

- arvot
- vuorovaikutus
- voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen
- osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy
- prosessi -näkökulma
- taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen
- termistö

5.4.1 Ikääntyvien osallisuuden edistäminen -tutkinnon osan analyysi

Ikääntyvien osallisuuden edistäminen -tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset sisältävät **arvoja** arvioidessaan opiskelijaa sosiaali- ja terveysalan säädösten, säännösten, määräyksien ja eettisten periaatteiden noudattajana. Tietosuojan, salassapidon ja kestävän kehityksen periaatteiden toimimisen vaatimukset sisältyvät myös arvoihin. Arvot ja asenteet asiakkaan kanssa toimimisen yhteydessä määrittellen hoitajan kyvyksi kunnioittaa asiakkaan perus- ja ihmisoikeuksia, tukea asiakkaan itsemääräämisoikeutta, huomioida toiminnassaan asiakkaan kulttuuria, seksuaalisuutta, eettisiä tapoja ja elämäntapomusta. Saattohoidon vaiheessa ilmenee myös arvoihin liittyviä ammattitaitoon ja kuoleman kohtaamisen hyväksymiseen liittyviä ammattitaitovaatimuksia. Myös työyhteisön ilmapiiriin vaikutuksen ymmärtäminen asiakastyytyvyyteen vaatii opiskelijalta arvojen ja periaatteiden ymmärtämistä.

Hoitajan ammatillista **vuorovaikutusta** arvioidaan monipuolisesti. Kiitettävän arvosanan saa hoitaja, kun hän kohtaa asiakkaan arvostavasti. Hän on herkkä huomaamaan asiakkaan vuorovaikutusaloitteet ja vastaa niihin. Hän kuulee asiakkaan ja omaisen toiveita ja pyrkii toimimaan siten, että asiakkaan osallisuus mahdollistuu. Kiitettävästi toimiva opiskelija osaa käyttää selkokieltä, muita kommunikointikeinoja sekä palvelee asiakasta myös vastuullisesti puhelimesta ja sähköisillä viestimillä. Hän osaa toimia aktiivisesti yhteistyössä myös muiden tukiverkoston kanssa. Ammattitaitovaatimuksissa on erikseen asetettu arvioimisperusteet kielitaidon hyödyntämisestä asiakaspalvelussa. Kannustaminen, ikääntyneiden toiveiden

toteutumisen varmistaminen osallisuuden toteutumisessa, asiakasryhmän jäsenten välisen vuorovaikutuksen edistäminen, syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen hyvällä vuorovaikutuksella sekä asiakkaan ohjaaminen ja neuvominen aktiivisesti ja asiakaslähtöisesti hakemaan palveluja ja etuuksia ovat ammatillisesti taitavan hoitajan vuorovaikutuksen tunnusmerkkejä.

Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen alkavat opiskelijan havainnoissa asiakkaan toimintakyvyn osa-alueita ja arvioidessa eri mittareiden avulla niitä. Osallisuuden edistämiseksi kiitettävästi toimiva opiskelija ohjaa toimintaa voimavaralähtöisesti mahdollistavalla ja osallistavalla työotteella. Hyvä hoitaja tukee monipuolisesti asiakkaan omannäköistä elämää ja vahvistaa ikääntyneen ihmisen mielenterveyttä ja hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Hoitaja pyrkii toiminnallaan aktivoimaan asiakkaan voimavaroja huomioiden elämäntilanteen, unen, stressin ja terveyden vaikutuksen toimintakykyyn.

Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat jo tutkinnon osan nimen huomioiden ammattitaitovaatimusten keskiössä. Kiitettävästi toimiva lähihoitaja opiskelija toimii siten, että hän laatiessaan asiakkaan kanssa mielekästä arkea tukevan suunnitelman, huomioi asiakkaan sosiaaliset verkostot ja toteuttaa ja arvioi suunnitelmaa. Tämän lisäksi hän huomioi monipuolisesti toiminnassaan kuntoutumista ylläpitävät ja edistävät sosiaaliset verkostot. Asiakkaan mielekkään elämän edistäjänä, hän huomioi ympäristön turvallisuuden, esteettömyyden ja viihtyisyyden. Lisäksi hän osaa hyödyntää teknologiaa motivoimalla ja ohjaamalla aktiivisesti asiakasta tietotekniikan käytössä.

Syrjäytymisen kokemusta hyvä lähihoitajaopiskelija ehkäisee siten, että hänen vuorovaikutuksensa asiakkaan kanssa luo osallisuuden tunnetta. Hän myös tuntee toimintamalleja, joiden avulla voidaan vähentää yksinäisyyttä ja sitä kautta syrjäytymistä. Iäkkään arjen mielekkyyttä ja osallisuutta ammatillisesti toimiva opiskelija tukee monipuolisesti edistämällä toiminnallaan laadukasta, iäkkään omannäköistä elämää. Mikäli on syytä epäillä iäkkään kaltoinkohtelua ja sen aiheuttamaa syrjäytymistä, hän osaa ohjata avun saannissa ja vie asiaa eteenpäin työryhmässä.

Prosessi-näkökulma ilmeni ”Opiskelija suunnittelee, toteuttaa ja arvioi” -osiossa. Kiitettävästi toimiva lähihoitaja opiskelija havainnoi ja arvioi asiakkaan toimintakykyä ja huomioi suunnitelmavaiheessa asiakkaan elämänhistorian. Kun hän laatii yhdessä asiakkaan kanssa mielekästä arkea tukevan suunnitelman, hän ottaa samalla huomioon työpaikan päivittäiset ja viikottaiset suunnitelmat. Hyvä hoitaja osaa hyödyntää asiakkaan toimintakykyä ylläpitäviä verkostoja. Toiminnan jälkeen hän kirjaa ja raportoi aktiivisesti ja monipuolisesti.

Taiteen ja kulttuurin soveltaminen ikääntyvien osallisuuden edistämiseksi näkyy ammattitaitovaatimuksissa työmenetelmiä, -välineitä ja materiaaleja käsittelevässä osiossa. Kiitettävästi opinnot läpäissyt hoitaja huolehtii siitä, että asiakas pystyy osallistumaan niihin harrastuksiin, jotka ovat olleet hänelle tärkeitä. Hän osaa ohjata sekä yksilöitä että ryhmiä luovasti ja huomioiden ryhmäläisten toimintakyvyn. Hän osaa osallistaa ryhmäläisiä käyttämällä monipuolisesti toiminnallisia tai rentouttavia menetelmiä. Ryhmäläisten toiveita kuunnellen hän osaa käyttää hyödykseen taiteen ja kulttuurin osallistavia mahdollisuuksia. Hän osaa perustella toimintaansa ryhmäytymisellä ja erilaisilla ryhmän toimintaan liittyvillä ilmiöillä.

Ikääntymisen osallisuuden tukeminen -tutkinnon osan nimi ohjaa käyttämään vanhus -termin sijaan ikääntynyt -termiä. **Termistö** onkin tärkeä olla yhdenmukainen Opetushallituksen ammattitaitovaatimusten ja oppikirjojen välillä.

5.4.2 Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämässä -tutkinnonosan analyysi

Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämässä -tutkinnon osassa (15 osp) opetuksen keskipisteessä ovat asiakkaan hyvinvoinnin edistäminen toiminnallisten menetelmien, luonnon hyödyntämisen, taiteen ja kulttuurin avulla. Seuraavaksi tarkastelen tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta tärkeiden seitsemän kategorian kautta.

Arvoja Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämässä – tutkinnonosassa käsitellään kestävän kehityksen, työpaikan viestinnän ja toiminnan luontoon aiheuttamien vaikutusten huomioimisen yhteydessä. Arvot ja periaatteet liittyvät ammattitaitovaatimuksissa turvallisuuden edistämiseen ja oman käyttäytymisen vaikutuksen tunnistamiseen asiakkaan ja ympäristön turvallisuudessa. Hän ottaa toiminnassaan huomioon jokamiehenoikeudet luonnossa.

Vuorovaikutukseen liittyvät ammattitaitovaatimukset liittyvät ilmapiiriin ja innostamiseen. Kiitettävän arvosanan saa opiskelija, joka ”edistää luovuutta sallivaa ilmapiiriä kannustaen ja innostaen asiakkaita monipuoliseen toimintaan” (Opetushallitus 2018, 132). Hän myös kannustaa työryhmää monipuolisesti osallisuutta lisäävien menetelmien käyttämiseen. Asiakastyössä hän ”kommunikoi vuorovaikutustilanteissa asiallisesti ja ammatillisesti luoden luovuutta sallivan, innostavan ja kannustavan ilmapiirin” (Opetushallitus 2018, 134). Hän käyttää hyväksi läsnäoloa, rohkaisua ja huumoria ohjatesaan yksilöä tai ryhmää uusissa ja vaihtelevissa tilanteissa käyttäen tarvittaessa selkokieltä ja muita puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja. Hän rohkaisee asiakasta tutustumaan luontoon ja muuhun toimintaympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin päivittäin.

Asiakkaan ohjaamisessa hän kohtaa asiakkaan oman elämänsä toimijana ja edistää asiakkaan omannäköistä elämää käyttäen mahdollistavaa ja osallistavaa työtettä monipuolisesti, luovasti ja luoden kiireettömän ilma- piirin. Toiminnan aikana hyvä opiskelija kannustaa asiakkaita keskustelemaan ja toimimaan yhdessä. Hän innostaa ja antaa kannustavaa palautetta rohkaisten asiakkaita tutkimaan ja kokeilemaan erilaisia ilmaisumuotoja. Hän pystyy antamaan ”asiakkaalle ja lähiverkostolle monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti tietoa taide-, kulttuuri-, luonto- ja eläinavusteisista palveluista” (Opetushallitus 2018, 137). Hän ohjaa asiakasta käyttämään näitä palveluita.

Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen lähihoitajan ammattitaitovaatimuksissa näkyy taiteen, kulttuurin, luonnon ja liikkumisen hyödyntämisenä asiakkaan toimintakykyä tukemaan voimavaralähtöisesti. Asiakkaan yksilöllisyyden huomioiden hän suunnittelee ja käyttää toiminnallisia menetelmiä, välineitä ja materiaaleja asiakkaan hyvinvoinnin edistämiseksi. Hän osaa ohjata toimintakyvyltään eri kuntoisia ryhmiä. Hän valitsee ohjatessaan jokaiselle ryhmälle ja ryhmän vaiheelle sopivat menetelmät. Opiskelija edistää asiakkaan osallistumista hänelle tärkeisiin harrastuksiin ja mahdollistaa asiakkaan saavutettavaksi voimaannuttavaa taide-, kulttuuri- ja luontotoimintaa.

Osallisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä ammatillinen toiminta hyödyntää toiminnan suunnittelussa yhteistyötä moniammatillisen työryhmän kanssa ja kannustaa työryhmää monipuolisesti osallisuutta lisäävien menetelmien käyttämisessä. Opiskelija osaa osallistaa, motivoida ja innostaa asiakasta ja ryhmää tutustumaan, kokeilemaan ja tutkimaan. Hän käyttää mahdollistavaa ja osallistavaa työtettä ja valitsee toimintakyvyltään erilaisille asiakkaille ja ryhmille sopivia ohjausmenetelmiä tavoitteenaan edistää eri keinoin sosiaalista kanssakäymistä toiminnan aikana. Hän edistää asiakkaan sosiaalisia verkostoja ja harrastuksia.

Prosessi -näkökulma ilmenee ammattitaitovaatimuksissa työn suunnittelussa, kestävän kehityksen- ja turvallisuuden näkökulmassa.

Taiteen- ja kulttuurin menetelmät ja niiden soveltaminen hyvinvoinnin edistämiseksi näkyvät tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksissa erityisen hyvin. Kiitettävästi opintonsa läpäissyt opiskelija ”hyödyntää monipuolisesti soveltavaa taidetta, luontoa ja liikkumista työskennellessään erilaisten asiakkaiden kanssa voimavaralähtöisesti perustellen toimintaansa” (Opetushallitus 2018, 132). Hän suunnittelee työtään ja ohjaa luovasti asiakasta hyödyntäen tietoa taidelähtöisistä menetelmistä, välineistä ja materiaaleista. Hän ohjaa asiakkaan alueen taide- ja kulttuuripalvelujen luo. Hän mahdollistaa taiteen-, kulttuurin- ja luontotoiminnan asiakkaan saataville saaden näin hänelle voimaantumisen kokemuksia. Työyhteisössään hän kannustaa ja mahdollistaa luovuuteen.

Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämisessä -tutkinnon osan **termistössä** toistuvat verbit: edistää luovuutta sallivaa ja kiireetöntä ilma- piiriä, ohjata luovasti, innostaa asiakkaita, rohkaista, kannustaa, motivoida, käyttää huumoria sekä mahdollistavaa ja osallistavaa työotetta. Toiminnal- liset menetelmät näyttäytyvät taiteen, kulttuurin, luonnon ja rentoutuksen sekä eläinavusteisten menetelmien taidokkaana käyttönä vuorovaikutuk- sessa ja toiminnassa asiakkaan hyvinvoinnin edistämiseksi.

6 YHTEENVETO

Seuraavissa luvuissa kokoa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja ammatti- taitovaatimusten analyysin tulokset ja johtopäätökset. Kokoa yhteenve- don sekä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa että ammattitaitovaatimuk- sien analyysissä käyttämistäni seitsemästä kategoriasta. Lopuksi kokoa yhteen tutkimukseni avulla saadut oleelliset tulokset.

6.1 Oppikirjojen eroja ja yhtäläisyyksiä

Oppikirjoissa lähestytään toimintakyvyn tukemista joko prosessina tai yk- sittäisten asiakokonaisuuksien teoreettisena käsittelynä. Toinen kirja pai- nottaa käytännön esimerkkejä ja tehtäviä, kun taas toisessa painotetaan iäkkään kohtaamista ainutkertaisena ihmisenä. Kaksi oppikirjaa käsittelee vain ikääntyvää koskevaa kuntoutumista, kun taas Kuntoutumisen tukemi- nen -oppikirja käsittelee sitä koko ihmisen elämänkaaren ja erityisryhmien osalta.

Kaikissa oppikirjoissa korostuu asiakkaan kohtaaminen ja lähihoitajan vuo- rovaikutustaidot sekä asiakaslähtöisen suunnitelman laatiminen asiak- kaalle toimintakyvyn tukemiseksi. Yhtenevää oppikirjoissa on myös taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamisen määrän vähyyys suhteessa fyysisen toimintakyvyn tukemisen ja vanhuuden erityispiirteitä käsittelevän teo- riatiedon määrään. Tällaisen sosiokulttuurisen kuntoutuksen määrä oli 3,6 % kaikkien kolmen oppikirjan keskiarvona. Eniten taiteen ja kulttuurin mene- telmien soveltamista iäkkään toimintakyvyn tueksi oli prosessina etene- vässä Vanhuksen parhaaksi -oppikirjassa.

Oppikirjoista puuttui kokonaan ryhmän ohjaamiseen ja ryhmädynamiik- kaan liittyvä oppiaines. Samoin hoitosuunnitelman laatimisen yhteydessä taiteen, kulttuurin, harrastusten ym. osallisuutta tukevien toimintojen kir- jaamisen ja seurannan osuus jää joko tehtävässä pohdittavaksi tai muutoin vähäiseksi. Toimintakykyä tukevien taiteen ja kulttuurin menetelmien laatu ja määrä jäävät hyvin vähäiseksi. Kuntoutumisen tukeminen -oppi- kirjassa Viriketoiminta ja luovan ilmaisun menetelmät -luvussa motivoi-

daan hyvin hoitajaa sekä luodaan pohjaa taiteen ja kulttuurin suunnitelmalliselle, tärkeälle osuudelle osana kuntoutumisen prosessia. Voidaan todeta, että taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamiseen iäkkään toimintakyvyn tukemisessa on määrällisesti vähäistä oppikirjoissa. Sen sijaan oppikirjoissa motivoidaan ja luodaan ammatillista asennetta taiteen ja kulttuurin käyttämiseksi osana kuntoutusta.

6.2 Lähihoitajan arvot ja periaatteet

Oppikirjoissa käsitellään toimintaa ohjaavia arvoja, hoivatyön arvoja, geriatrian ammattieettisiä arvoja sekä kirjaamisen periaatteita kuten salassapitoa ja tietosuojaa. Yhteistä kaikille oppikirjoille on se, että niissä painotetaan lähihoitajan asennetta asiakkaan kanssa toimiessaan. Vanhusta kunnioittava ja ammatillinen asenne korostuu ja toistuu kirjoissa usein. Kuntoutumisen tukeminen -oppikirjassa käsitellään kestävän kehityksen periaatetta sosiaalisena- ja kulttuurisena kestävänä kehityksenä, jossa korostuu kansalaisen oman elämänhallinnan, osallistumisen, vastuun ja suvaitsevuuuden periaatteet. Myös luovuutta, sallivuutta ja hyvän ilmapiirin luomista osastolle pidetään lähihoitajan tärkeänä vastuualueena. Painotus oppikirjoissa oli asiakkaan ja hoitajan välisissä arvoissa ja periaatteissa, mutta mainintoja työyhteisön motivoinnista ja omasta vastuusta työhyvinvoinnin suhteen oli vähemmän.

Lähihoitajan ammattitaitovaatimuksissa korostuu sosiaali- ja terveysalan säädösten ja eettisten periaatteiden noudattaminen. Asiakkaan kanssa toimimiseen liittyvät arvot on määritelty tarkkaan, mikä on huomioitu myös oppikirjoissa. Sen sijaan työyhteisön ilmapiirin vaikutuksen ymmärtäminen asiakastytyvyyteen jää oppikirjoissa hyvin vähäiselle huomiolle. Ammattitaitovaatimuksissa arvot, jotka liittyvät oman käyttäytymisen vaikutusten tunnistamiseen asiakkaan ja ympäristön turvallisuuden edistämiseksi, jäivät oppikirjoissa tehtävien avulla mietittäväksi.

6.3 Vuorovaikutus hoitotyössä

Voidaan todeta, että tutkimusaineistossa hyvän ja ammatillisen vuorovaikutuksen oppimateriaalin osuus on erittäin hyvä. Hoitajan ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen laatua käsitellään monipuolisesti ja jokaisen asiakokonaisuuden yhteydessä. Kannustavan, motivoivan, hyvän ilmapiirin luomisen ja rohkaisevan vuorovaikutuksen merkitystä kuntoutujan ohjauksessa korostetaan koko tutkimusaineistossa. Lähihoitajan ammatillisia vuorovaikutustilanteita käydään läpi asiakkuusprosessin aikana sekä sen lisäksi työyhteisön ja asiakkaan läheisen kanssa. Tasavertaisuus, empatia, tunneäly sekä Validaatio- ja TunteVa -menetelmä käsitellään vuorovaikutuksen näkökulmasta eniten Erikoistu vanhustyöhön -oppikirjassa. Vuorovaikutuksen keinoihin kuten toistoon, avoimiin kysymyksiin, aktiiviseen kuunteluun ja dialogiin paneutuu taas eniten Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja.

Oppikirjoissa ohitetaan melko lyhyesti selkokieli ja kommunikaatiota tukevat menetelmät. Samoin iäkkään vaativan tai muutoin hankalan läheisen kanssa syntyvien vaikeiden vuorovaikutustilanteiden käsittelyä ei ohjeisteta oppikirjoissa. Ammattitaitovaatimukset korostavat lähihoitajan vuorovaikutustaitojen ammatillista laatua. Voidaan todeta, että oppikirjat ovat vastanneet hyvin lähihoitajan ammattitaitovaatimuksien vuorovaikutusta koskeviin vaatimuksiin.

6.4 Voimavarojen vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen

Tämän aihealueen käsittelytapa ja laajuus vaihtelevat tutkimusmateriaalissa paljon. Vanhuksen parhaaksi -oppikirja etenee voimavarojen vahvistamisen ja toimintakyvyn tukemisen -prosessia systemaattisesti luoden teoriaa toiminnalle. Yhteistä kaikille oppikirjoille on se, että toimintakyvyn tukemista lähestytään pääasiassa fyysisen toimintakyvyn kannalta. Toimintakyvyn mittaamisen erilaiset mittarit sekä hoitosuunnitelman laatiminen esitellään koko tutkimusaineistossa. Voimavarojen vahvistamisen ja toimintakyvyn tukemisen näkökulmasta voidaan todeta, että kattavimmin teemaa käsittelee Vanhuksen parhaaksi -oppikirja. Kuitenkin näkökulma koko tutkimusaineistossa on suurimmaksi osaksi fyysisen toimintakyvyn tukemiseen painottuvaa.

Lähihoitajan ammattitaitovaatimuksissa ikääntyneen osallisuuden edistäminen -tutkinnon osassa lähestytään asiakkaan toimintakykyä prosessina, jossa havainnoidaan ja mitataan. Ammattitaitovaatimukset kohdentuvat hoitajan tapaan toimia voimavaralähtöisesti ja kykyyn saada aktivoitua asiakkaan voimavarat. Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi -ammattitaitovaatimuksissa painottuu menetelmällinen taidokkuus. Taiteen, kulttuurin, harrastusten ja luonnon hyödyntäminen voimavarojen vahvistamiseksi ja toimintakyvyn tukemiseksi vie opiskelijan katseen menetelmien mahdollisuuksiin. Tästä voidaan vetää se johtopäätös, että lähihoitajakoulutuksessa on mahdollisuuksia valita myös taiteen ja kulttuurin toimintakykyä tukevia menetelmiä käsittelevä opintokokonaisuus.

6.5 Osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy

Prosessina etenevä Vanhuksen parhaaksi -oppikirja sisällyttää osallisuuden tukemisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen osaksi toimintakyvyn tukemisen -prosessia. Yhdessä ruokaileminen osastolla, iäkkään verkostokartan piirtäminen, apuvälineiden merkitys osallisuudelle ja geroteknologian käyttö mainitaan menetelminä osallisuuden tukemiseksi tutkimusaineistossa. Osallisuuden tukeminen liittyy tutkimusaineistossa asiakkaaseen itseensä, hänen lähiympäristöönsä ja hänen taloudellisiin mahdollisuuksiin. Lähtökohtana on syrjäytymisen syiden ymmärtäminen ja osallisuuden tukemi-

sen sekä syrjäytymisen vaikutukset iäkkään elämänlaatuun. Sosiaalista syrjäytymistä käsiteltiin Erikoistu vanhustyöhön -oppikirjassa omana kappaleenaan. Osallisuuden tukeminen ei saanut tutkimusaineistossa omaa kappalettaan, mutta tekstissä teemaa käsiteltiin.

Ikääntyneen osallisuuden edistäminen -tutkinnonosan painotus on osallisuuden edistämisessä alkaen siitä, kun hoitaja tekee asiakkaalle mielekästä arkea tukevan suunnitelman. Osallisuutta mahdollistava hoitajan toiminta, hyvin laadittu toiminnan suunnittelu, osallisuutta lisäävät menetelmät ja sosiaalisten verkostojen ja teknologian aktivoiminen asiakkaan osallisuuden tukemiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi asettavat selkeät ammattitaitovaatimukset lähihoitajalle. Uudet osallisuuden edistämiseen painottuvat ammattitaitovaatimukset ja oppikirjojen sisältöjen painotukset ovat tältä osin eriävät. Oppikirjoissa vanhenemiseen liittyvä teoria ja fyysisen toimintakyvyn tukeminen vievät suuren osan, niin ettei osallisuuden edistämisen teoreettista käsittelyä ollut riittävästi. Taiteen ja kulttuurin systemaattinen ja tavoitteellinen sisällyttäminen esimerkiksi hoitosuunnitelman tekemisen yhteydessä ei oppikirjoissa tullut lainkaan esille.

6.6 Prosessi toiminnan kuvaajana

Vanhuksen parhaaksi -oppikirja on toimintakyvyn tukemista kuvaava prosessi. Muissa oppikirjoissa esiteltiin hoito- ja palvelusuunnitelman prosessit sekä joitakin yksittäisiä menetelmien prosesseja. Myös ammattitaitovaatimukset liittyivät lähihoitajaopiskelijan taitoon tehdä laadukas ja asiakaslähtöinen, mielekästä arkea tukeva suunnitelma, jota hän toiminnan jälkeen arvioi. Mielestäni työelämälähtöisin tapa edetä oli Vanhuksen parhaaksi -oppikirjassa etenevä toimintakyvyn tukemisen -prosessi.

6.7 Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen

Taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen ikääntyneen toimintakyvyn tukemiseen ja osallisuuden edistämiseen näkyy oppikirjojen kuvituksessa ja kuvateksteissä. Kaikissa kolmessa oppikirjassa on lyhyt kappale, mikä käsittelee taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamista asiakkaan toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseen. Menetelmien osalta Vanhuksen parhaaksi -oppikirja ohjaa lukijan teemaa käsittelevälle internet-sivustolle.

Oppikirjoissa esitellään eri taidemuotojen käyttöä hoitotyössä lääkkeettömänä vaihtoehtona. Muistisairaankuntoutumisen yhteydessä taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltaminen ilmenee käytösoireisen lääkkeettömänä hoitona. Tutkimusaineistossa esitellään lyhyesti muisteluun ja muistikuntoutukseen liittyviä aktiviteetteja, luovaa ilmaisua, musiikin käyttöä eri muodoissaan, liikuntaa, aisteja aktivoivaa toimintaa, kuvataidetta ja yh-

teistoiminnallisia tuokioita kuten kasvien hoitoa ja leipomista. Vain Kuntoutumisen tukeminen -oppikirja esittelee esimerkin suunnitelmallisesta virikkeellisyydestä hoitotyössä. Voidaan todeta, että oppikirjojen hoitosuunnitelmaan kirjattu, systemaattinen ja tavoitteellinen taiteen ja kulttuurin soveltamisen oppisisältö iäkkään toimintakyvyn tukemiseksi oli vähäinen.

Lähihoitajan ammattitaitovaatimukset ja oppikirjojen taiteen ja kulttuurin menetelmien soveltamiseen suunnattu oppisisältö eroavat tutkimuksesani eniten. Ikääntyvien osallisuuden edistäminen -tutkinnon osan ammattitaitovaatimukseen kuuluu toimintakyvyltään erilaisten ryhmien ryhmänohjaustaitojen hallinta, ryhmäyttäminen, toiminnallisten ja rentouttavien menetelmien osaaminen ja asiakastarpeista lähtevä, monipuolinen kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksien hyödyntäminen asiakkaan osallisuuden edistämiseksi. Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämiseksi -ammattitaitovaatimukseen kuuluu soveltavan taiteen, luonnon ja liikkumisen voimavaraletöntinen hyödyntäminen. Asiakkaan ohjaaminen taidepalvelujen luo tai taiteen, kulttuurin ja luontotoiminnan tuominen asiakkaan luo, kuuluu asiakasletöntöiseen ja osallistavaan hoitotyöhön.

Oppikirjojen analysointi osoitti, että niistä puuttui kokonaan ryhmänohjaimiseen, ryhmäyttämiseen ja rentoutukseen liittyvä oppisisältö. Kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksien hyödyntäminen vaatii laajaa tietämystä kulttuurin ja taiteen eri menetelmistä ja niiden soveltamisesta vanhusryhmille. Taide- ja kulttuuripalvelujen paikkakuntakohtainen tunteminen kuuluu lähihoitajan taustatöihin, voidakseen ohjata asiakasta ammattitaitovaatimusten mukaisesti taiteen ja kulttuurin luo. Voidaankin todeta, että oppikirjojen oppisisällöt osallisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin menetelmien avulla sekä toiminnallisten menetelmien hyödyntämiseksi hyvinvoinnin edistämiseksi ovat hyvin puutteelliset ammattitaitovaatimukseen verrattuna.

6.8 Yhtenevä termistö

Tutkimusaineiston kolmessa oppikirjassa nimetään toisistaan poikkeavasti toimintakyvyn eri alueita. Vanhuksen parhaaksi -oppikirja käyttää fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja hengellisen toimintakyvyn määritelmiä. Erikoistu vanhustyöhön ja Kuntoutumisen tukeminen oppikirjoissa hoitotyön suunnitelmaa varten kerätään tietoa fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tilasta. Lienee perusteltua iäkkään ihmisen toimintakykyä määriteltäessä käsitellä myös hengellisen toimintakyvyn ja kulttuurisen toimintakyvyn määritelmät.

Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjan yhdenmukainen termistö oppikirjojen ja ammattitaitovaatimusten kanssa on yksi opinnäytetyön tavoitteista. Vanhus -termi on negatiivisen mielikuvan värittävä ilmaus Erikoistu

vanhustyöhön -oppikirjan mukaan. Erikoista tässä lienee nimenomaan termin käyttäminen kirjan nimessä. Myös ammattitaitovaatimukset sekä ikääntyneitä käsittelevät lait käyttävät iäkäs -sanaa, mikä lienee yhdenmu-kaisin vaihtoehto tulevaan Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjaan.

Aktiivinen vanheneminen, sosiaalinen pääoma, yhteisöllisyys, elämänlaatu ja henkinen esteettömyys ovat sosiokulttuurisen kuntoutuksen kannalta tärkeitä oppikirjoissa käytettyjä termejä. Haitta ja puheeksi ottaminen liit-tyvät sosiokulttuurisen kuntoutussuunnitelman laatimiseen. Termien sosi-aalisuus ja sosiaaliset taidot erojen määrittely on syytä käsitellä sosiokult-tuurisen kuntoutuksen teoriassa.

Ammattitaitovaatimuksissa käytetään sosiokulttuurisen innostamisen teo-riaan kuuluvia termejä. Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjassa tulee esitellä sosiokulttuurinen innostaminen sekä teoriana että käytännön so-veltamisena ikääntyneen osallisuuden edistämiseksi ja toimintakyvyn tu-kemiseksi vastaamaan lähihoitajan ammattitaitovaatimuksia.

6.9 Tuloksia ja poimintoja Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjaan

Oppikirjojen analysointi osoitti, että taiteen ja kulttuurin menetelmien so-veltamista käsiteltiin tarkastelluissa kirjoissa vähän. Oppikirjoissa käsitel-lään eniten fyysisen toimintakyvyn tukemista sekä vanhenemiseen liitty-vää teoriaa. Vaikka otos käytettävistä oppikirjoista oli pieni, vahvistavat analysoinnin tulokset ja lähihoitajien uusien ammattitaitovaatimusten pai-notukset Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjan tarvetta.

Opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, mitä sosiokulttuurisen kuntoutuk-sen oppisisältöjä löytyy käytössä olevista oppikirjoista ja minkälaisia vaati-muksia sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksen ammattitaitovaatimukset ja nykyisten oppikirjojen painotukset asettavat Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjalle. Voidaan todeta, että nykyisin käytössä olevissa iäkkään kun-toutumista käsittelevissä oppikirjoissa on hyvin vuorovaikutusta ja asiak-kaan kohtaamista koskevaa oppisisältöä. Samoin arvoja ja periaatteita kä-sitellään yleisellä tasolla riittävästi, mutta työyhteisön ilmapiirin vaikutuk-set asiakastytyväisyyteen ja hyvään työilmapiiriin jää vähälle huomiolle. Samoin oman käyttäytymisen vaikutuksen tunnistaminen asiakkaan tur-vallisuudentunteen ja syrjäytymisen ehkäisyn edistämiseksi tulee käsitellä toiminnan periaatteiden yhteydessä enemmän. Toimintakyvyn tukemisen -prosessi käsitellään tutkimusaineistossa erittäin hyvin ja asiakaslähtöisesti, tosin fyysiseen toimintakykyyn painottuen. Seuraavaksi kokoaan teemoja, joita tutkimukseni perusteena tulisi olla Sosiokulttuurinen kuntoutus -op-pikirjassa:

- hoitosuunnitelman laatimiseen laajennettu sosiokulttuurisen kuntoutumisen suunnitelma, toteutussuunnitelma, kirjaamisen ja seurannan ohjeistus
- ryhmänohjaustaitojen ja ryhmäyttämisen kohderyhmään soveltaa teoriaa ja esimerkkejä
- selkokieli ja kommunikaatiota tukevat menetelmät
- voimavarojen vahvistaminen taiteen ja kulttuurin avulla
- osallisuuden tukeminen omana lukunaan sisältäen osallisuutta mahdollistavan hoitajan tapa toimia, osallisuutta edistäviä menetelmiä, sosiaalisten verkostojen määrittämisen menetelmiä ja vinkkejä uusien verkostojen luomiseen iäkkäälle, osallisuutta tukeva teknologia
- oppikirjan eteneminen sosiokulttuurisen kuntoutuksen prosessina alkaen asiakashistorian keräämisestä ja asiakastarpeiden arvioinnista sosiokulttuurisen kuntoutussuunnitelman laatimiseen, kuntoutuksen toteuttamiseen ja arviointiin
- taiteen ja kulttuurin menetelmien laaja-alainen oppisisältö soveltamishdotuksineen käytettäväksi iäkkään ammatillisena kuntoutusmenetelmänä
- taide ja kulttuuripalvelujen tarjonta iäkkään kuntoutumisen tukena, vapaaehtoisten rekrytointi ja tapahtumien järjestäminen
- sosiokulttuurisen innostamisen teoriaa ja soveltamistehtäviä
- käytetään iäkäs -termiä
- fyysinen- ja hengellinen toimintakyky tulee huomioida sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta

7 SOSIOKULTTUURINEN KUNTOUTUS - OPPIKIRJAN KÄSIKIRJOITUS

Seuraavassa esittelen Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirjan suunnitelman. Oppikirjan rakenteeseen ovat vaikuttaneet Ikääntyvien hoidon ja kuntoutumisen osaamisalan (2018) ammattitaitovaatimukset, hoivakodin henkilökunnalle laatimani Arjen aktivointi -täydennyskoulutus, kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tulokset ja alan lait ja asetukset.

7.1 Lähtökohtia

Sosiokulttuurinen kuntoutus -oppikirja on taiteen ja kulttuurin avulla tehtävän iäkkään toimintakyvyn tukemisen, voimavarojen vahvistamisen ja osallisuuden tukemisen prosessi, alkaen iäkkään elämänhistorian kirjaamisesta ja päättyen taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksien hyödyntämiseen

asiakaslähtöisessä saattohoidossa. Tässä oppikirjassa ei käsitellä iäkkään kuntoutumista ensisijaisesti hoivan ja huolenpidon ja fyysisen toimintakyvyn tukemisen näkökulmasta.

7.2 Sosiokulttuurinen kuntoutus – teoriaa ja motivointia

Oppikirjan teoriaosuus esittelee sosiokulttuurisen kuntoutuksen ja henkisen esteettömyyden teoriaa ja toiminnan periaatteita kuten, hyvän työilmapiirin luomisen ja oman käyttäytymisen vaikutusten tunnistamisen iäkkään syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Sosiokulttuurisen innostamisen teoria tulee oppikirjassa saamaan teoreettisena perustana sekä lähihoitajan asenteen motivoijana tärkeän roolin.

Lähihoitajan ammattitaitovaatimusten tarkastelu sosiokulttuurisen kuntoutuksen näkökulmasta on mielestäni tarpeen, jotta stereotyyppiset negatiiviset asenteet taiteen ja kulttuurin käyttämisestä hoidollisina menetelminä poistuisivat. Tässä yhteydessä tulee painottaa lähihoitajan kannustavaa ja innostavaa vuorovaikutusta, kun hän esittelee taiteen ja kulttuurin menetelmiä kuntoutuksen osana.

Ryhmänohjaustaidot, ryhmäyttäminen ja innostajana toimiminen ryhmätoiminnassa käsitellään sekä teoriana että toiminnallisten menetelmien yhteydessä. Samoin osallisuuden tukeminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja voimavarojen vahvistaminen taiteen ja kulttuurin avulla vaatii sekä teoriataitoa että toiminnallisten menetelmien yhteydessä olevaa käsittelyä.

7.3 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen prosessi

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen prosessi tulee olla osa hoivatyötä, joten se pitää sisällyttää iäkkään kokonaisvaltaiseen toimintakyvyn tukemisen prosessiin. Usein tämä toimintakyvyn prosessi alkaa hoitosuunnitelman tekemisellä, jossa osana on sosiokulttuurisen kuntoutuksen suunnitelma.

Elämäntarinan kirjaamisen yhteydessä kirjataan uuden asiakkaan kertomana hänen suhteensa taiteen ja kulttuurin eri osa-alueisiin. Tärkeää on kirjata elämän aikana kiinnostaneet harrastustoiminnat, mutta elinikäisen oppimisen ja osallistavan hoitotyön näkökulmasta on tärkeää myös kirjata taiteen ja kulttuurin listalta itseä kiinnostavat uudet taiteen ja kulttuurin alat. Tässä yhteydessä kirjataan myös tärkeät arvot, haaveet, unelmat ja asiat, jotka tuottavat iloa.

Asiakastarpeiden arvioinnissa määritellään konkreettiset toimet harrastuksien jatkumisen mahdollistamiseksi tai uusien korvaavien harrastusten aloittamiseksi, mikäli toimintakyky tai muu rajoite estää omien harrastus-

ten normaalin toteuttamisen. Tässä yhteydessä tehdään toimintakyvyn arviointia ja tunnistetaan iäkkään voimavarat ja haasteet suhteessa harrastuksien jatkumiseen. Tärkeää on, että yhdessä löydetään iäkkään viikko-ohjelmaan hänelle mielekkäitä kohokohtia ja tavoitteita, joita odottaa. Kirjaamisessa määritellään tarkasti yhdessä läheisen ja asiakkaan kanssa harrastuksiin kuljetuksista ym. yksityiskohdista. Samalla tarkastetaan esim. vapaaehtoisen sitoutuminen toimintaan sekä iäkkään varallisuus toiminnan mahdollistavana tekijänä. Tavoitteena on osallisuuden jatkuminen samanlaisena kuin ennen muuttoa hoivapalvelujen piiriin.

Toiminnan suunnitteleminen ja esivalmisteleminen tulee olla tavoitteellista, jota koko työyhteisö toteuttaa perustuen asiakastarpeiden arviointiin. Osaston asukkaista voidaan valita ryhmätoimintaan ne, joille on tavoitteena osallisuuden tukeminen. Työyhteistön palaverissa sovitaan päivä- ja viikko-ohjelmista sekä työnjaosta hyvissä ajoin, jotta toiminnan esivalmistelu mahdollistuu.

Lähihoitajat toteuttavat sosiokulttuurista kuntoutusta asiakastarpeet huomioiden joko ryhmä- tai yksilötoimintana päivittäin käyttäen sosiokulttuuristen menetelmien tarjontaa. Erityisesti tulee huomioida vuoteessa olevat asukkaat, jotta he eivät syrjäytyisi sosiokulttuurisesta kuntoutuksesta. Asiakaskohtainen sosiokulttuurisen kuntoutuksen toteutuminen tarkastetaan päivittäin ja kirjataan syyt ja toimenpiteet, mikäli asiakkaalla on vaarana syrjäytyä. Lähihoitajan tehtävänä on miettiä uusia toimintamalleja ja innostaa toimintaan.

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen arvioiminen ja uusien tavoitteiden asettaminen tapahtuu välittömästi toiminnan jälkeen kirjaamalla havaintoja iäkkään asiakkaan osallisuudesta ja toimintakyvystä. Hoitajan tulee herkästi havaita toiminnanvaje tai levon tarve ja kirjata yksilölliset asiakastarpeissa tapahtuneet muutokset.

7.4 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen menetelmätarjotin

Seuraava osio oppikirjassa tuottaa hoitajalle menetelmällisen tarjottimen, josta hän voi valita vaihtelevasti ja asiakastarpeiden arviointiin perustuen taiteen ja kulttuurin menetelmiä sovellettavaksi iäkkään toimintakyvyn ja osallisuuden tukemiseksi. Sosiokulttuurisen kuntoutumisen menetelmätarjotin (Liite 1) esittelee 16 taiteen ja kulttuurin pääteemaa, joiden alla on monia vaihtoehtoja ja ideoita toteuttaa ja soveltaa toimintaa iäkkään toimintakyvyn ja osallisuuden tukemiseksi. Nämä pääteemat ovat: muistelun menetelmät, musiikin menetelmät, käsityön ja askartelun menetelmät, kuvataiteen menetelmät, pelit, osallistavan liikunnan menetelmät, toiminnalliset- ja ilmaisulliset menetelmät, terapeuttiset menetelmät, hyvinvointiteknologia, tietoja jakavat teemat, aikaan orientoivat menetelmät, yhteistoiminnalliset menetelmät, kirjallisuuden menetelmät, multisensoriset

menetelmät ja hengellinen toiminta. Erikseen menetelmätarjottimella käsitellään muistisairaana sosiokulttuuriseen kohtaamiseen liittyviä menetelmiä.

7.5 Sosiokulttuurisen kuntoutuksen malli hoivakodissa

Lähtökohtana mallille on sosiokulttuurisen kuntoutuksen toteuttaminen joka päivä työvuorossa olevien hoitajien toteuttamana. Osastot voivat tiimipalaverissaan miettiä, mikä aika päivästä on sekä asukkaiden että hoitajien kannalta paras aika toteuttaa **ryhmämuotoista kuntoutusta**. Jokaiselle päivälle on työvuorolistassa merkitty ainakin yksi hoitaja, joka toteuttaa päivän ryhmämuotoisen sosiokulttuurisen kuntoutuksen. **Sosiokulttuurinen yksilökuntoutus** tapahtuu jokaisen työvuorossa olevan hoitajan toimesta. Kuntoutusmuodoiksi valitaan tilanteen ja vanhuksen sen hetken tarpeen mukaan sopiva tapa, mikä voi olla hetkellistä taiteen hyödyntämistä hoidon apuna tai pidempi ja organisoidumpi taideprojekti asiakaslähtöisenä hoidollisena toimena. Sosiokulttuurisen kuntoutuksen menetelmätarjottimen teoriassa käsitellään sekä ryhmä- että yksilökuntoutuksen malleja. Kummassakin kuntoutuksen muodossa tärkeintä on kuitenkin asiakkaan tarpeista lähtevä toiminta sovellettuna kulloiseenkin tilanteeseen.

Sosiokulttuurisen kuntoutuksen toteuttaminen alkaa siis työvuorolistaan sovitusta merkinnästä, mikä tulee olla hyvissä ajoin tiedossa, jotta hoitaja voi esivalmistella kyseisen päivän kuntoutuksen. Tiimipalaverissa käsitellään esiin nousseita asiakkaiden tarpeita sosiokulttuurisen kuntoutuksen hoidollisiksi interventioiksi. Näitä voivat olla esimerkiksi uuden asukkaan kotouttaminen osallistamalla osaston keittiötöihin ja siivoukseen. Tässä yhteydessä keittiötöyt ja siivous eivät ole taidetoimintaa, mutta tukevat vanhuksen oman elämän kulttuuria ja arjen aktivointia. Toiminta toteutetaan tavoitteellisenä sosiokulttuurisena kuntoutuksena ja edetään Sosiokulttuurisen kuntoutuksen -prosessin mukaan.

7.7 Hoitajan työhyvinvoinnin Itsehoito-opas

Hoitajat tekevät työtään oman persoonansa kautta, niinpä onkin tärkeää tuntea itseään ja tarkastella omaa ammatillista asennettaan säännöllisin välein. Sosiokulttuurinen kuntoutus vaatii positiivisen ja innostajan asenteen. Hoitajan tulee nähdä kuntoutuksen mahdollisuuksia etsimällä vanhuksen jäljellä olevia voimavaroja. Esimerkiksi vuodepotilaat mielletään helposti aktivoinnin suhteen hankaliksi, koska heitä ei saada helposti yhteisiin ryhmäkuntoutushetkiin. Tällöin hyvä hoitaja havainnoi ja etsii vanhuksen jäljellä olevia voimavaroja ja tukee siltä osin vanhuksen kuntoutusta.

Hoitajan työhyvinvoinnin Itsehoito-opas on ratkaisukeskeinen ja pyrkii ennaltaehkäisemään asenteen kuormittumista perustehtävää haittaavilta

asioilta. Hoitajan Itsehoito-opas ohjaa suorilla kysymyksillä lempeään itsehavainnointiin, jonka seurauksena on mahdollista havaita ongelmien takana olevat syyt. Tavoitteena on oman työhyvinvoinnin itseohjautuvuus työkykyä edistävään suuntaan. Hoitajan Itsehoito-oppaassa kysymykset ohjaavat havainnoimaan fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja ammatillista hyvinvointia.

8 POHDINTAA

Oppikirjojen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen määrällinen tulos ei yllättänyt. Siltä osin aiemmin asettamani hypoteesi toteutui. Sen sijaan oppikirjojen laadulliset painotukset kannustavaan ja motivoivaan vuorovaikutukseen, toimintakyvyn tukemiseen ja arvojen käsittelemiseen yllättivät positiivisesti. Tässä yhteydessä tulee kuitenkin huomioida tutkittavan aineiston pienuus. On mahdollista, että tutkimuksessa käytettyä seitsemää kategoriaa käsitellään lähihoitajakoulutuksen aikana myös muissa opinnoissa. Oletus kuitenkin on, että ikääntyvän toimintakyvyn ja osallisuuden tukemiseen liittyvä oppiaines olisi nimenomaan kuntoutumista käsittelevässä tutkinnon osassa.

Opetushallituksen vuoden 2018 tutkinnon perusteiden uudistukset huomioivat VOSE -osaamistarpeiden ennakoinnin tuloksia uudistuksessaan. Opiskelijalla on mahdollisuus valita lähihoitaja opintojensa aikana mielestäni hyvä opintokokonaisuus myös taiteen ja kulttuurin soveltamiseksi iäkkään toimintakyvyn tukemiseen. Iäkkään osallisuuden edistämisen- ja Toiminnalliset menetelmät hyvinvoinnin edistämisessä -tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset ovat lähtökohtaisesti askel kohti sosiokulttuurista kuntoutusta. Jää kuitenkin epäselväksi, millä opetusmateriaalilla ja ammattiosaamisella Opetushallitus on suunnitellut opettajien opettavan kyseisiä tutkinnon osia.

Tutkimuksessa avautui kaksi toisistaan osittain irrallista maailmaa. Toinen maailma korostaa ammattitaitovaatimukset kiitettävästi suorittaneen lähihoitajan laajaa ammatillista osaamista. Toisessa maailmassa kiireinen lähihoitaja tiedostaa asiakkaan yksilöllisen toimintakyvyn tukemisen vaatimuksen, mutta resurssipulan vuoksi ehtii tehdä vain fyysisen perushoidon. Vaarana on, että vaikka hoitaja olisikin kiitettävä ammattitaitovaatimusten mukaan, hänellä ei ole aikaa toimia työssään kiitettävästi ja ammattitaito valuu hukkaan kokonaisvaltaisen toimintakyvyn tukemisen osalta. Koulutuksen ammattitaitovaatimukset ovat ristiriidassa työelämän resurssien kanssa.

Opinnäytetyön tutkimus vakuutti sosiokulttuurisen kuntoutuksen teoreettisen ja menetelmällisen oppikirjan tarpeesta. Laaja tieto taiteen ja kult-

tuurin menetelmistä tukee hoitajien mahdollisuutta toteuttaa sosiokulttuurista kuntoutusta kiireenkin keskellä. Yhdenmukaistava ammatillinen tietotaito sosiokulttuurisesta kuntoutuksesta nähtiin täydennyskoulutuksen tärkeänä antina, mikä on oppikirjan pitkän ajan tavoite. Oppikirjan tulee olla mahdollisimman lähellä hoitajan työnkuvaa, jotta hoitaja pystyy käyttämään sosiokulttuurisia menetelmiä ilman mittavia esivalmisteluja. Oppikirjan tulee motivoida ja luoda hoitajalle käsitys sosiokulttuurisen kuntoutuksen merkityksellisyydestä sekä iäkkäälle asiakkaalle että hoitajan omalle ammatti-identiteetille ja työhyvinvoinnille.

9 LÄHTEET JA LIITTEET

LÄHDELUETTELO

Finlex. (2012). *Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvluista 980/2012*. Lainattu 27.4.2018, saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20i%C3%A4kk%C3%A4%C3%A4n>

Finlex. (2014). *Sosiaalihuoltolaki 1301/2014*. Lainattu 27.4.2018, saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki>

Hyyppä, M. (2013). *Kulttuuri pidentää ikää*. Porvoo: Bookwell Oy

Hämäläinen, J. & Kurki, L. (1997). *Sosiaalipedagogiikka*. Porvoo: WSOY

Ikäinstituutti (n.d). *Voima- ja tasapainoharjoittelua iäkkäille*. Haettu 20.5.2018 osoitteesta <https://www.voitas.fi/etusivu/>

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (2007). *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turku: Turun Yliopisto

Kan, S. & Pohjola, L. (2012). *Erikoistu vanhustyöhön*. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Kari, O., Niskanen, T., Lehtonen, H. & Arslanoski, V. (2016). *Kuntoutumisen tukeminen*. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. (2006). *Kuntoutumisen mahdollisuudet*. Helsinki: WSOY

Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Vastapaino

Kurki, L. (2007). *Innostava vanhuus*. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab

Lähdesmäki, L. & Vornanen, L. (2014). *Vanhuksen parhaaksi. Hoitaja toimintakyvyn tukijan*. Porvoo: Bookwell Oy

Opetushallitus. (2018). *Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto*. Lainattu 5.3.2018, saatavilla <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/4604960>

Opetusministeriö. (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014*. Lainattu 7.5.2018, saatavilla <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75612/OPM1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?* Lainattu 12.11.2017, saatavilla http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2013). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi*. Lainattu 24.11.2017, saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69933/ISBN_978-952-00-3415-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suvikas, A., Laurell, L. & Eskola, P. (2015). *Elämän kulku, lähihoitajan kasvua tukemassa*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Taipale-Lehto, U. & Bergman, T. (2013). *Vanhuspalveluiden osaamistarveraportti*. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2013:14. Tampere: Juvenes Print

Vanhustyön keskusliitto (2015). *Vahvike, ryhmä- ja viriketoiminnan aineistopankki*. Haettu 20.5.2018 osoitteesta <https://www.vahvike.fi/fi>

SOSIOKULTTUURISTEN MENETELMIEN TARJOTIN

Vuokko Syväntö

Esimerkkejä erilaisista toiminnallisista menetelmistä sovellettavaksi sosiokulttuuriseen kuntoutukseen hoitotyöhön:

KOGNITIIVINEN TOIMINTAKYKY (KO)

FYYSINEN TOIMINTAKYKY (FY)(HI= hienomotoriikka)

PSYKOSOSIAALINEN TOIMINTAKYKY (SO)

HENGELLINEN TOIMINTAKYKY (HE)

de = hoidollisena interventiona muistisairaalle

- muistelun menetelmät (KO, SO): muistorasiatyöskentely, muistelukortit, musiikki muistelun välineenä, muistojen teatteri, muistijumppa eri keinoin, muistia kuntouttavat pelit, muisti+taidetoiminta, keskustelu, teemanäyttelyt,
- musiikin menetelmät(SO,HE,FY,KO): yhteislaulu, rentoutus, hyräily, Karaoke, teemallinen musiikkituokio, Levyraati, musiikkiarvoitukset, matineat, vierailut, konsertit, musiikkiliikunta, musiikkimaalaus, leikkivarjolla musiikin tulkitseminen, musiikin mielikuva-matkat, aikaan orientoiva musiikki, musiikki saattohoidossa
- käsityömenetelmät(KO,FY= HI, SO) : kalenterivuoteen liittyvät askartelut, kierrätysaskartelu, tilataideteoksen valmistaminen, tiettyyn materiaaliin liittyvät kädentaidot, muistoja tukeva käsityö, aistitoimintoja tukeva käsityö, luonnonmateriaalit, keskittymistä tavoitteleva käsityö(de), taidekäsityö, kokeileva käsityö, perinne-käsityö...
- kuvataide(SO,KO, HI): Taidesalkut museolta, maalaaminen, paperitaide, terapeutin kuvataiteen menetelmät, taiteilijavierailut, taidenäyttelyt, kuvataide+runous, musiikkimaalaus, kuulamaalaus, taidekortit , taidekävelyt, taideraati, graffiti, sekatekniikka, taidepajat.
- pelit(KO, SO,FY): lautapelit, pelikortit, lattiapelit, joukkuepelit, ulkopelit, tietokilpailut, sana-arvoitukset, muistia aktivoivat pelit, Leikkivarjo joukkuepelinä jne.
- osallistava liikunta(FY,SO): tanssi,pyörätuolitanssi, retket, teemaradat, kilpailut, olympialaiset, muistelujumppat, jumppat, aistiradat, mielikuvajumppat, läheisyyttä edistävät jumppat, parijumppa , Sävelsirkku ja leikkivarjo, istumasähly, istumalentopallo, rullaattoriformula/ pyörätuoliformula, keppigolf, elämys- ja nauruterapia...
- ilmaisulliset menetelmät(SO, FY,KO): draama, muistojenteatterin menetelmät, Kutkumetodi, teatteriesityksen valmistaminen ja esitys, ryhmän muodostumisen vaiheisiin

liittyvät lyhyet ilmaisulliset harjoitteet, tunnelmaisua lisäävät harjoitteet, heittäytymiskykyä lisäävät harjoitteet, teatterivierailut, varjoteatteri, tarinateatteri, mielikuvatyöskentely, naurujooga

- terapeuttiset menetelmät(KO,SO, HI,HE,FY): puutarhaterapia, musiikki terapeuttisena menetelmänä, huumori, terapeuttinen taidetoiminta, voimavaratyöskentelyn eri menetelmät(Voimaa valokuvista,Voimauttava valokuva, aarrekarttatyöskentely), rooli-työskentely, sielunhoitoterapia (srk), tassuterapia (eläimet),
- hyvinvointiteknologia(FY, KO, SO): Sävelsirku, tietokonepelit + vanhuksat, tietokone ohjauksen apuna (nojatuolimatkat yms.),Kinect-työskentely, TV, radio, skype, videopelit, äänikirjat, sähköposti, Palvelu -TV:n ohjelmat, helppokäyttöohjelmisto, muistojen tallennusohjelmisto, asukas- ja palvelu-tv, virtuaalilasit jne. (Katso: Ikäteknologia -sanasto http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisut_pdf/Raportit_pdf/IkateknologiaSanasto_netti.pdf ja Ikäteknologian kokeilut Suomessa http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisut_pdf/Raportit_pdf/KAKATE_Ikateknologiakokeilut_raportti_kevennetty.pdf
- tietoa jakavat ja osallistavat teematuokiot(KO, SO): asiantuntijavierailut, vanhus asiantuntijana teemassa, eri sukupolvien välinen vuorovaikutus, teemakeskustelut, aikaan, paikkaan ja historiaan liittyvät luennot, asukaskokoukset,
- yhteistoiminnalliset menetelmä t(SO, KO,de): vierailut ja tapaamiset, yhteiset tapahtumat tai teemapäivät, Muistikahvilat, naurujooga,retket, ryhmäkeskustelut/ parityöskentely jne.
- aikaan orientoivat menetelmät(SO, KO,de): lehden lukeminen, teemakeskustelu, talon traditiot ja omat juhlat, TV, radio, uutiset, ajan jaksottamista tukevat toimet esim. iltahartaus, sunnuntain jumalanpalvelus, vuodenaikoihin liittyvä koristelu ja aktiviteetti, kansallisiin juhlapäiviin liittyvä koristelu ja aktiviteetti, syntymä- ja nimipäivien huomiointi jne.
- multisensoriset menetelmät(SO, KO,de): käsien parafiinihoidot, kivipiiri, leikkivarjon käyttö musiikin, rytmin, ilmapallojen yms avulla, aistiteltta tai aistihuone, tunnistelupussit, tuoksujen tunnistaminen, äänimatkat/-arvoitukset, sormimaalaus, massatyöt, aistiradat, tunnista muoto-pussi, äänibingo, äänimuistipeli, makumatka johonkin, makujen tunnistus, multisensoriset soittimet, valkoinen tila + musiikki, riitasoinnut, hierontaa jne.
- hengelliset menetelmät (KO, HE,SO, de): diakonin ja papin hartaudet, seurakuntien vierailut, virsimaraton, hengelliset lauluhetket, hengelliseen juhlaan liittyvä esteettinen ympäristö ja tunnelma, osaston jumalanpalvelus radiosta/ TV, sielunhoidollinen keskustelu (srk), raamattupiiri, rukoushetket, aktiivinen kuunteleminen, läsnäolo, vakaumuksen liittyvä kunnioittava huomiointi, iltahartaus, vakaumuksen kunnioittaminen saattohoidon yhteydessä...

LISÄKSI TOIMINNAN SOVELTAMINEN:

- muistisairaana sosiokulttuurinen kohtaaminen:

tavoitteena plus-merkkisen muistijäljen synnyttäminen, ilon viljely, hyvä huumori, tunusteleva läheisyys, laulun ja rytmin hyödyntäminen liikkumisessa, tunteen kuuleminen, rauhoittelu, houkuttelu, kannustus ja kehuminen, päällekkäisten aistimusten rajaaminen (TV / radio ei koko ajan auki) , vanhuksen elämänkaaren tuntemus (porkkana), edellä mainittujen menetelmien tarjoaminen avustajan hyväksyvässä ilmapiiressä ja eri sosiokulttuuristen menetelmien kokeilu ja soveltaminen vanhuksen kykyihin, apuvälineiden kehittäminen ja rajojen ylittäminen tietoisesti ja tavoitteellisesti